

ONDERZOEK NAAR HET

besluitvormingsproces

VAN **accountants bij**

onderzoek naar fraude

BIJ **klanten**

DEELRAPPORT 2

UITGEVOERD DOOR
onderzoeksinstituut MARC van
Universiteit Maastricht

IN OPDRACHT VAN
Koninklijk NIVRA en NOvAA

Prof. dr. H.F.D. Hassink (Projectleider)

Prof. dr. R.H.G. Meuwissen

SECRETARIAAT: tel. 043-3883719

VOORWOORD

Mede naar aanleiding van het rapport van de Parlementaire Enquêtecommissie Bouwfraude hebben de besturen van Koninklijk NIVRA en NOvAA besloten een onderzoek in te laten stellen naar de naleving en de werking van de Verordening op de Fraudemelding. Dit onderzoek valt uiteen in een drietal deelstudies. De eerste deelstudie richt zich op de naleving door accountants van de Verordening op de Fraudemelding. Het onderzoek is afgerond en in juli 2003 openbaar gemaakt. Het rapport is te vinden op de websites van Koninklijk NIVRA (www.nivra.nl) en NOvAA (www.novaa.nl). De tweede deelstudie is gericht op het besluitvormingsproces van accountants bij onderzoek naar fraude. Het doel van deze studie is het verkrijgen van inzicht in enerzijds het vermogen van accountants om fraude te constateren en anderzijds de afhandeling van fraudegevallen door accountants conform de Verordening op de Fraudemelding. De derde deelstudie onderzoekt de verwachtingen van het maatschappelijk verkeer ten aanzien van de rol van accountants bij het vinden en rapporteren van fraude bij organisaties waar zij de jaarrekening controleren. De drie deelstudies zijn in opdracht van Koninklijk NIVRA en NOvAA uitgevoerd door het onderzoeksinstituut MARC verbonden aan de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht.

Het onderhavige rapport doet verslag van de tweede deelstudie. Deze deelstudie is gericht op het besluitvormingsproces van accountants bij onderzoek naar fraude in het kader van de Verordening op de Fraudemelding. Door het analyseren van het besluitvormingsproces van accountants gericht op het - conform de Verordening op de Fraudemelding - ontdekken en afhandelen van fraudegevallen, kunnen mogelijke knelpunten in de interpretatie van de Verordening worden vastgesteld. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een experiment waarbij accountants een aantal cases kregen voorgelegd. Vervolgens is hen gevraagd fraude-inschattingen te maken en daaraan gerelateerde vragen te beantwoorden. Aan het onderzoek hebben 528 accountants van zeven grote accountantskantoren in Nederland deelgenomen. Het is aan Koninklijk NIVRA en NOvAA om gelet op de resultaten van deze studie eventuele maatregelen te treffen ten aanzien van de naleving en de werking van de Verordening op de Fraudemelding. Deze studie doet daartoe een aantal aanbevelingen.

Maastricht, augustus 2005

Harold Hassink

Roger Meuwissen

INHOUDSOPGAVE

2	Voorwoord
4	Begripsbepalingen
5	Samenvatting
8	1 Inleiding
8	1.1 Algemene inleiding en aanleiding onderzoek
8	1.2 Leeswijzer
9	2 Het onderzoekskader: regelgeving en voorgaand onderzoek
9	2.1 Voorschriften voor accountants bij onderzoek naar fraude
9	2.2 Voorgaand onderzoek naar het besluitvormingsproces van accountants
12	3 Onderzoeksopzet en respondenten
12	3.1 Onderzoeksopzet
14	3.2 Beschrijving van de respondenten
15	3.3 Geschiktheid en representativiteit van de respondenten
16	3.4 Beperkingen van het onderzoek
18	4 Besluitvorming van accountants bij onderzoek naar fraude
18	4.1 Inleiding
18	4.2 Het constateren van fraude
21	4.3 Het informeren van het toezichthoudend orgaan
24	4.4 Het informeren van het centraal meldpunt
27	5 Vaktechnische consultatie
27	5.1 Inleiding
27	5.2 Zekerheid over de besluitvorming en vaktechnische consultatie
28	5.3 Omstandigheden die leiden tot vaktechnische consultatie
29	5.4 Timing van de vaktechnische consultatie
30	6 Kennis, ervaring en besluitvorming
30	6.1 Inleiding
30	6.2 De invloed van kennisniveau en ervaringsniveau op de besluitvorming
32	7 Regelgeving
32	7.1 Inleiding
32	7.2 Naleving regelgeving
34	8 Conclusies
38	Bijlage 1: Verordening op de Fraudemelding

BEGRIPSBEPALINGEN

Accountant	Openbare accountant (AA met certificerende bevoegdheid of RA) die optreedt als controleur van de jaarrekening als bedoeld in art. 393 Boek 2 BW.
Defungeren	Het beëindigen van de opdracht door de accountant indien de huishouding niet de maatregelen neemt die de accountant in de gegeven omstandigheden nodig acht, om een fraude voor zover mogelijk ongedaan te maken en herhaling daarvan te voorkomen.
Directiefraude	Fraude, gepleegd door of op last van de hoogste leiding (bij meerhoofdige leiding door of op last van één of meer leden van de leiding) van een huishouding.
Externe fraude	Fraude waarbij hoofdzakelijk externe partijen worden benadeeld. Externe partijen zijn bijvoorbeeld de belastingdienst en andere overheidsdiensten, maar ook private opdrachtgevers of afnemers alsmede financiers en investeerders. De eigen werkgever ondervindt of geen directe schade of heeft mogelijk zelfs voordeel bij de fraude.
Fraude	Een opzettelijke handeling door één of meer personen uit de kring van de hoogste leiding van de huishouding, de organen belast met toezicht, werknemers of derden, waarbij misleiding wordt gebruikt om een onrechtmatig of onwettig voordeel te behalen.
Interne fraude	Fraude waarbij hoofdzakelijk de eigen werkgever nadeel ondervindt, zoals in het geval van onjuist declaratiegedrag, ontvreemding van eigendom van de werkgever en onjuiste tijdverantwoording.
Maatschappelijk verkeer	Belanghebbenden van jaarrekeningen. Deze groep bestaat onder andere uit aandeelhouders, investeerders, managers, werknemers, lening verstreckende instanties, leveranciers, klanten, overheid en regelgevende instanties.
Materieel belang	Informatie is van materieel belang indien het weglaten of het onjuist weergeven daarvan de economische beslissingen die gebruikers op basis van de jaarrekening nemen, beïnvloedt of zou kunnen beïnvloeden.
RAC	Richtlijnen voor de Accountantscontrole.
Redres	Er is sprake van redres als op aandringen van de accountant de gevolgen van de fraude zo goed mogelijk ongedaan zijn gemaakt (onder meer door het verantwoorden van de financiële gevolgen van fraude in de jaarrekening en - indien van toepassing - het schadeloos stellen van benadeelden) en organisatorische maatregelen zijn getroffen om herhaling te voorkomen.
Significantieniveau	De betrouwbaarheid van de uitkomsten van een statistische toets, oftewel de kans dat geconstateerde verschillen niet op toeval berusten.
Toezichthoudend orgaan	Het orgaan van de huishouding, dat belast is met het toezicht op de hoogste leiding van die huishouding.
Verordening op de Fraudemelding	Regeling waarin vermeld staat hoe een accountant bij een accountantscontrole met aanwijzingen van fraude of een vermoeden van fraude dient te handelen en onder welke omstandigheden een accountant bij een wettelijk verplichte controle een fraude dient te melden aan het centraal meldpunt.
Werknemers fraude	Fraude, gepleegd door werknemers van een huishouding die niet tot de hoogste leiding van de huishouding behoren.
Wettelijk verplichte controle	Het deskundigenonderzoek ingevolge Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, Titel 9, dan wel ingevolge enig ander wettelijk voorschrift.

SAMENVATTING

Dit rapport doet verslag van een onderzoek naar het besluitvormingsproces van accountants, gericht op het conform de Verordening op de Fraudemelding – ontdekken en redresseren van fraudegevallen. Specifiek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- in welke mate zijn accountants in staat om fraude te constateren?
- wat is de mate van consensus onder accountants ten aanzien van het besluitvormingsproces bij onderzoek naar fraude?
- in hoeverre worden fraudegevallen afgewikkeld conform de Verordening op de Fraudemelding?
- in hoeverre zijn accountants bekend met de Verordening op de Fraudemelding?
- in hoeverre plegen accountants vaktechnisch overleg bij fraudegevallen?

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een experiment waarbij 528 accountants van zeven grotere accountantskantoren in Nederland in verschillende scenario's de kans op fraude dienden in te schatten en de afwikkeling van de fraude dienden aan te geven. Inzicht in het besluitvormingsproces van accountants bij onderzoek naar fraude conform de Verordening op de Fraudemelding kan mogelijke knelpunten in de interpretatie van de Verordening aan het licht brengen. De resultaten van deze studie kunnen daardoor bijdragen aan het treffen van maatregelen ten aanzien van de naleving en de werking van de Verordening op de Fraudemelding.

De resultaten zijn verkregen in een experimentele setting en dienen dan ook in dit kader geïnterpreteerd te worden. Inherent aan dit type onderzoek is dat respondenten – in dit geval accountants – zich mogelijk anders gedragen in een experimentele setting dan in de praktijk. Daarnaast dienen in het kader van het onderzoek keuzes gemaakt te worden met betrekking tot de uitvoering van het experiment. Zo waren de deelnemers niet in de gelegenheid om de Verordening te raadplegen, vervolgonderzoek te doen of om collegiaal overleg te voeren. De uitkomsten van het onderzoek hebben daardoor betrekking op individuele inschattingen van accountants en weerspiegelen primair de parate kennis van de deelnemende accountants ten aanzien van de Verordening. In de praktijk zal de mogelijkheid tot collegiaal of vaktechnisch overleg en vervolgonderzoek leiden tot een betere inschatting van de kans op fraude en zal de mogelijkheid tot het voeren van collegiaal of vaktechnisch overleg, het verrichten van vervolgonderzoek en het raadplegen van de Verordening tot een betere afwikkeling van de fraudegevallen leiden.

Constateren van fraude en consensus bij fraude-inschattingen

De resultaten ten aanzien van het constateren van fraude laten zien dat accountants ingeval van materiële kwesties in ongeveer 60% van de gevallen een juiste inschatting van de kans op fraude weten te maken. Bij niet-materiële kwesties maken accountants in ruim 85% van de gevallen een juiste inschatting. Tevens blijkt dat bij niet-materiële kwesties meer consensus bestaat tussen de in het onderzoek betrokken accountants dan bij materiële kwesties. De in dit onderzoek betrokken accountants hebben derhalve meer moeite met het eenduidig inschatten van materiële kwesties.

Ten aanzien van deze resultaten dient bedacht te worden dat accountants in de praktijk wellicht in meer gevallen tot een juiste inschatting komen, aangezien zij collegiaal overleg kunnen voeren over geconstateerde kwesties en eventueel vervolgonderzoek kunnen plegen en als gevolg hiervan in meer gevallen tot de juiste conclusie komen.

Afhandelen van fraudegevallen

Wat betreft het verder afhandelen van de geconstateerde fraudegevallen blijkt dat van de gevallen die volgens de Verordening aan het toezichthoudend orgaan moeten worden gemeld, gemiddeld ruim 70% wordt gemeld. Bijna 30% van de te melden fraudes wordt dus niet gemeld. Dit duidt bij deze accountants op een gebrek aan parate kennis van de Verordening ten aanzien van de omstandigheden waaronder het toezichthoudend orgaan

moet worden geïnformeerd. Zij melden de fraude immers niet, terwijl zij bij het schatten van de kans op fraude hebben aangegeven dat er sprake is van een fraude die volgens de Verordening gemeld moet worden. Aan de andere kant kan worden geconcludeerd dat in gemiddeld ruim 30% van de gevallen wél wordt gemeld, terwijl dat volgens de Verordening niet hoeft (maar wel mag). In deze gevallen meldt de accountant voornamelijk kwesties aan het toezichthoudend orgaan die in het kader van de accountantscontrole van belang zijn, zoals niet-materiële directiefraudes of materiële kwesties die geen fraude betreffen.

De resultaten ten aanzien van het melden aan het centraal meldpunt laten zien dat in het geval waar gemeld moet worden aan het centraal meldpunt, door 56% van de respondenten wordt gemeld. Dit betekent dat 44% van de respondenten de fraude niet meldt aan het centraal meldpunt terwijl de Verordening dat wel voorschrijft. Daarentegen blijkt dat in gevallen waar niet gemeld hoeft te worden, gemiddeld bijna 30% van de gevallen toch wordt gemeld aan het centraal meldpunt. Aangezien het melden aan het centraal meldpunt de consequentie is van het teruggeven van de opdracht en in de praktijk slechts een beperkt aantal meldingen heeft plaatsgevonden, zijn de meldpercentages in gevallen waarin niet gemeld hoeft te worden hoog. Dit duidt waarschijnlijk op een gebrek aan parate kennis bij de respondenten ten aanzien van de omstandigheden waaronder het centraal meldpunt moet worden geïnformeerd.

Hierbij dient betracht te worden dat een accountant in de praktijk de Verordening kan raadplegen en kennis kan nemen van het vervoltraject. Eveneens kan collegiaal of vaktechnisch overleg worden gevoerd en kan vervolgonderzoek worden gedaan. Daardoor zullen in de praktijk meer gevallen worden afgehandeld conform de verordening dan hier is gerapporteerd. De hier gepresenteerde resultaten laten zien wat de effecten zijn, indien accountants de Verordening niet raadplegen en vervolgacties ondernemen op basis van hun parate kennis.

Daarnaast laten de resultaten zien dat zowel medewerking tot redres als de druk van de klant om de kwestie niet te melden een significante invloed heeft op de oordeelsvorming van de respondenten. Ingeval van druk van de klant, wordt zowel de kans op fraude als de kans op melden van de fraude significant lager ingeschat. Accountants laten zich in deze gevallen beïnvloeden door druk. Bovendien blijkt dat in gevallen waarbij de directie geen medewerking tot redres verleent, zowel het risico op fraude als de kans op melden significant hoger wordt geschat. De betrokkenheid van de directie blijkt geen invloed te hebben op het constateren en melden van fraudes.

Parate kennis Verordening

Wat betreft de parate kennis van de Verordening blijkt dat met een gemiddelde score van 66 op 100 ongeveer tweederde deel van de Verordening door accountants wordt beheerst en eenderde deel niet wordt beheerst. Gebieden met een gemiddeld onvoldoende score zijn de wijze van communiceren met de directie, het handelen naar aanleiding van geen redres bij materiële fraude, de omstandigheden waarbij het centraal meldpunt moet worden ingelicht, en de omstandigheden waarbij een opdracht moet worden teruggegeven. Tevens blijkt dat respondenten met een hoger kennisniveau van de Verordening betere inschattingen maken ten aanzien van het constateren en melden van fraudes. Dit blijkt eveneens te gelden voor respondenten met meer ervaring als openbaar accountant en respondenten die eerder geconfronteerd zijn met fraude.

Vaktechnische consultatie

De resultaten ten aanzien van vaktechnische consultatie laten zien dat accountants in gemiddeld 60% van de fraudegevallen besluiten tot consultatie van het vaktechnisch bureau en dat accountants naarmate ze onzekerder zijn over de fraude-inschatting vaker vaktechnisch advies vragen. De resultaten laten echter eveneens zien dat bij veel onzekerheid over het oordeel in ongeveer 30% van de gevallen geen consultatie plaatsvindt.

Alle hiervoor vermelde resultaten gelden voor de gehele groep van accountants, aangezien op alle essentiële onderdelen geen verschil is geconstateerd tussen accountants van Big-4 kantoren en accountants van Non-big 4 kantoren of tussen registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten.

Overige resultaten

Voorts is een analyse uitgevoerd van de heersende cultuur binnen kantoren met betrekking tot het omgaan met fraude bij klanten. Respondenten geven hierbij aan dat de Verordening nauwgezet wordt gevolgd door Big-4 kantoren dan door Non-big 4 kantoren. Tevens zijn de respondenten van mening dat binnen het eigen kantoor de regelgeving beter wordt gevolgd dan in andere kantoren. Aan de hand van de vragen over de cultuur binnen het beroep ten aanzien van het omgaan met fraude bij klanten valt af te leiden dat de Verordening niet altijd exact wordt nageleefd.

Aanbevelingen

De meeste conclusies van dit onderzoek zijn te herleiden tot een gebrek aan parate kennis van de Verordening. Ten aanzien van het melden van fraudes aan het toezichthoudend orgaan en met name het centraal meldpunt dienen accountants beter inzicht te krijgen in de omstandigheden waarin gemeld dient te worden. Hoewel een gebrek aan parate kennis in de praktijk niet meteen hoeft te leiden tot onjuiste inschattingen, aangezien accountants met minder parate kennis de Verordening kunnen raadplegen en daardoor tot een gefundeerd oordeel komen, neemt dit niet weg dat accountants met meer parate kennis over de Verordening betere inschattingen maken. Zodoende is het aan te bevelen om de parate kennis van accountants met betrekking tot de Verordening te verbeteren door bijvoorbeeld permanente educatie ten aanzien van fraude te implementeren. Eveneens kan het gebrek aan parate kennis van de Verordening worden gecompenseerd door vaktechnische consultatie. Omdat door vaktechnische consultatie veelal tot betere inschattingen en acties wordt gekomen, is het aan te bevelen om bij fraudekwesties vaktechnische consultatie te laten plaatsvinden.

1 | INLEIDING

1.1

Algemene inleiding en aanleiding onderzoek

Mede naar aanleiding van het rapport van de Parlementaire Enquêtecommissie Bouwfraude hebben de besturen van Koninklijk NIVRA en NOVAA het aan de Universiteit Maastricht gelieerde onderzoeksinstituut MARC verzocht om onderzoek te verrichten naar de naleving en werking van de Verordening op de Fraudemelding en daarbij het besluitvormingsproces van accountants ten aanzien van fraude te analyseren. Naast onderzoek naar de mate waarin accountants in de praktijk fraude hebben geconstateerd en redressering heeft plaatsgevonden (zie deelstudie 1) en onderzoek naar de verwachtingskloof ten aanzien van fraude (zie deelstudie 3), is onderzoek naar het besluitvormingsproces van accountants bij onderzoek naar fraude van belang. Immers, door middel van dergelijk onderzoek kan worden geanalyseerd hoe accountants de Verordening op de Fraudemelding interpreteren in verschillende fraudesituaties en welke fraude-inschattingen accountants maken gegeven de Verordening. Hierdoor kunnen mogelijke onduidelijkheden bij accountants ten aanzien van de Verordening op de Fraudemelding worden vastgesteld en mogelijke verbeterpunten dienaangaande worden aangegeven. Dit rapport doet verslag van het betreffend onderzoek. In dit onderzoek staan de volgende deelvragen centraal:

- in welke mate zijn accountants in staat om fraude te constateren?
- wat is de mate van consensus onder accountants ten aanzien van het besluitvormingsproces bij onderzoek naar fraude?
- in hoeverre worden fraudegevallen afgewikkeld conform de Verordening op de Fraudemelding?
- in hoeverre zijn accountants bekend met de Verordening op de Fraudemelding?
- in hoeverre spelen accountants vaktechnisch overleg bij fraudegevallen?

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een experiment waarbij de besluitvorming van accountants in het kader van de Verordening op de Fraudemelding is onderzocht.

1.2

Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit acht hoofdstukken. Hoofdstuk 2 schetst het onderzoekskader. Hierbij wordt ingegaan op de verantwoordelijkheden van accountants voor het ontdekken en melden van gepleegde fraudes bij organisaties waarvan zij de jaarrekening controleren en zal beknopt de Verordening op de Fraudemelding worden besproken. Tevens zal beknopt voorgaand onderzoek naar het besluitvormingsproces van accountants worden geschetst. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de onderzoeksopzet uiteengezet en wordt het profiel van de respondenten beschreven.

De hoofdstukken 4 tot en met 7 bevatten de resultaten van het onderzoek. Als eerste worden in hoofdstuk 4 de fraude-inschattingen van accountants besproken. Hierbij wordt geanalyseerd in welke mate accountants onder verschillende omstandigheden in staat zijn om fraude te constateren, in welke mate er consensus bestaat onder accountants voor wat betreft deze fraude-inschattingen, en in welke mate accountants een geconstateerde fraude melden aan het daartoe geëigende orgaan. Vervolgens brengt hoofdstuk 5 in kaart in hoeverre accountants een beroep doen op vaktechnisch advies ingeval van fraude. Hierbij wordt met name ingegaan op de factoren die leiden tot collegiale vaktechnische raadpleging. Voorts bespreekt hoofdstuk 6 de invloed van kennis en ervaring op het besluitvormingsproces van de accountants. Hoofdstuk 7 richt zich op de regelgeving met betrekking tot fraudeconstatering. In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre de Verordening op de Fraudemelding wordt nageleefd binnen accountantskantoren.

Dit rapport wordt afgesloten met conclusies in hoofdstuk 8.

2 | HET ONDERZOEKSKADER

HET ONDERZOEKSKADER: REGELGEVING EN VOORGAAND ONDERZOEK

2.1

Voorschriften voor accountants bij onderzoek naar fraude

De belangrijkste kaders voor de besluitvorming van accountants in het geval van fraude bij controleklanten worden gegeven in de Verordening op de Fraudemelding (verder: de Verordening). Deze Verordening is sinds 17 september 1994 van kracht en specificeert onder meer de verantwoordelijkheid van accountants voor het vinden van fraude, het rapporteren van fraude, het aandringen op redres, het defungeren als accountant en het melden van de fraude aan het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD). Naast de Verordening op de Fraudemelding kent het Nederlands accountantsberoep de in fraudegevallen relevante Richtlijn voor de Accountantscontrole (RAC) 240 'De verantwoordelijkheid van de accountant voor het in acht nemen van fraude en onjuistheden in het kader van een opdracht tot controle van een jaarrekening' en Richtlijn voor de Accountantscontrole 250 'Het belang van wet en regelgeving bij de controle van een jaarrekening'. Richtlijn 240 en Richtlijn 250 zijn van toepassing op de accountant die het vermoeden heeft van fraude en wetsovertredingen bij een cliënt waar een controle wordt verricht. Beide richtlijnen worden hier verder niet besproken aangezien dit onderzoek slechts betrekking heeft op de Verordening op de Fraudemelding. De Verordening zal hieronder beknopt uiteengezet worden.

De Verordening stelt dat de accountant die bij de uitvoering van zijn controleopdracht aanwijzingen van fraude heeft verkregen, zijn verdere onderzoek zodanig dient in te richten dat hij een hoge mate van zekerheid verkrijgt over het al dan niet aanwezig zijn van fraude, ongeacht de mogelijke omvang en aard van de fraude. De accountant stelt de leiding van de huishouding schriftelijk op de hoogte van zijn aanwijzingen, voor zover hij dit niet strijdig acht met het doel van zijn onderzoek. Indien de accountant aanwijzingen heeft van directiefraude, stelt hij het toezichthoudend orgaan op de hoogte (Verordening, artikel 2 lid 1). De accountant die in redelijkheid een vermoeden van fraude heeft stelt de leiding van de huishouding hiervan schriftelijk op de hoogte. Het toezichthoudend orgaan wordt door de accountant schriftelijk ingelicht indien: (i) het directiefraude betreft, of (ii) de leiding van de huishouding geen toereikende maatregelen treft om de gevolgen van fraude voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen, of (iii) de fraude van materieel belang voor de financiële verantwoording is (Verordening, artikel 2 lid 2). De accountant geeft zijn opdracht terug indien geen redres wordt toegepast, dat wil zeggen indien de leiding, respectievelijk het toezichthoudend orgaan van de huishouding, waarbij hij optreedt, niet binnen redelijke termijn nadat hij de leiding of het toezichthoudend orgaan daarop heeft gewezen, toereikende maatregelen neemt om de gevolgen van fraude van materieel belang voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen (Verordening, artikel 2 lid 3). Indien het in dit laatste geval een wettelijk verplichte controle van een financiële verantwoording betreft, dient de accountant het centraal meldpunt van het KLPD hiervan schriftelijk in kennis te stellen. De tekst van de Verordening op de Fraudemelding is opgenomen in Bijlage 1.

2.2

Voorgaand onderzoek naar het besluitvormingsproces van accountants

Het in dit rapport beschreven onderzoek richt zich op het besluitvormingsproces van accountants bij onderzoek naar fraude. Dergelijk onderzoek wordt gekenschetst als onderzoek naar het proces van accountantscontrole (zie onder meer Meuwissen, 2002¹ voor een overzicht). Het onderzoek op dit gebied bestudeert hoe controlewerk-

¹ Meuwissen, R.H.G., 2002, *Audit en assurance research*, In: R. Dassen, S. Maijor, P. Wallage, *Control & Assurance*, Reed Business Information, pp.235-265.

zaamheden worden verricht door accountants. Dit onderzoek vindt veelal plaats op het niveau van de individuele accountant en wordt doorgaans vanuit een psychologisch perspectief verricht. Over het algemeen heeft het onderzoek naar het proces van accountantscontrole betrekking op expertise van accountants. Daarnaast is onderzoek verricht naar hulpmiddelen bij het maken van inschattingen (decision aids) en naar groepsbeslissingen en groepsprocessen. Binnen deze drie richtingen (expertise, hulpmiddelen en groepsbeslissingen) kan het onderzoek naar het proces van accountantscontrole nader onderverdeeld worden in de specifieke taken die accountants verrichten, zoals het plannen van de controle, het inschatten van risico en materialiteit, het evalueren van het systeem van interne controle, het verrichten van cijferbeoordelingen en detailtesten en het nemen van going concern beslissingen.

Onderzoek dat specifiek is gericht op het besluitvormingsproces van accountants ten aanzien van fraude heeft met name betrekking op het door accountants inschatten van het risico van fraude (zie bijvoorbeeld Hackenbrack, 1992²; Zimbelman, 1997³; Asare en Wright, 2004⁴). Eveneens is onderzoek verricht naar besluitvormingsprocessen van accountants op andere gebieden dan fraude (zie bijvoorbeeld Bouwman, 1984⁵; Bonner en Lewis, 1990⁶). Aan de hand van de conclusies van beide typen onderzoek is het huidige onderzoek vorm gegeven.

Onderzoek naar besluitvormingsprocessen van accountants heeft veelal betrekking op risico-inschattingen. Uit dergelijk onderzoek blijkt dat accountants goed in staat zijn om verschillende soorten risico's in het risicomodel adequaat in te schatten (zie bijvoorbeeld Reimers, Wheeler en Dusenbury, 1993⁷). De mate waarin accountants in staat zijn om inschattingen te maken ten aanzien van fraude blijkt daarentegen afhankelijk van een aantal omstandigheden en persoonsgebonden kenmerken. Voorgaand onderzoek laat zien dat de mate van relevante en irrelevante informatie die een accountant dient te verwerken de besluitvorming ten aanzien van fraude beïnvloed: hoe meer irrelevante informatie een accountant krijgt met betrekking tot een bepaald fraudegeval, hoe slechter de fraude-inschatting (Hackenbrack, 1992). Daarom is in dit onderzoek er voor gekozen om alleen relevante informatie ten aanzien van de mogelijke fraudekwestie te verstrekken. Daarnaast blijkt uit voorgaand onderzoek dat accountants na een eenmaal gedane initiële fraude-inschatting op zoek gaan naar bewijs dat hun initieel oordeel bevestigt en hun initiële inschatting amper herzien (zie bijvoorbeeld Joyce en Biddle, 1981⁸). Tevens heeft voorgaand onderzoek aangetoond dat ervaring een belangrijke rol speelt. Accountants met meer ervaring blijken een situatie meer accuraat, en dus kwalitatief beter, te kunnen beoordelen (zie bijvoorbeeld Knapp en Knapp, 2001⁹). Ervaring blijkt echter geen invloed te hebben op de mate van consensus tussen professionals en de stabiliteit in het oordeel van een individu. De superieure beoordeling van ervaren accountants wordt veroorzaakt door het feit dat ervaren accountants het vermogen hebben informatie beter te evalueren (zie bijvoorbeeld Bouwman, 1984).

² Hackenbrack, K., 1992, *Implications of seemingly irrelevant evidence in audit judgment*, *Journal of Accounting Research* 30 (supplement), pp. 126-136.

³ Zimbelman, M.F., 1997, *The effects of SAS no. 82 on auditors' attention to fraud risk factors and audit planning decisions*, *Journal of Accounting Research* 35 (supplement), pp. 75-97.

⁴ Asare, S. en A. Wright, 2004, *The effectiveness of alternative risk assessment and program planning tools in a fraud setting*, *Contemporary Accounting Research* (supplement), pp. 325-352.

⁵ Bouwman, M.J., 1984, *Expert versus novice decision making in accounting: a summary*, *Accounting, Organizations and Society* 9, pp. 325-327.

⁶ Bonner, S.E. en B.L. Lewis, 1990, *Determinants of auditor expertise*, *Journal of Accounting Research* 28 (supplement), pp. 1-20.

⁷ Reimers, J.L., R. Wheeler en R. Dusenbury, 1993, *The effect of response mode on auditors' control risk assessments*, *Auditing: A journal of Practice & Theory* 12 (2), pp. 62-78.

⁸ Joyce, E. en G. Biddle, 1981, *Anchoring and adjustment in probabilistic inference in auditing*, *Journal of Accounting Research* 19, pp. 120-145.

⁹ Knapp, C.A. en M.C. Knapp, 2001, *The effects of experience and explicit fraud risk assessment in detecting fraud with analytical procedures*, *Accounting Organizations & Society* 26, pp. 25-37.

Zodoende is in deze studie de factor ervaring opgenomen. Zowel het aantal jaren ervaring als openbaar accountant, als de meer specifieke ervaring met fraude worden als variabelen meegenomen in het onderzoek. Uit voorgaand onderzoek blijkt namelijk dat accountants die al vaker geconfronteerd zijn met een bepaalde specifieke situatie (zoals fraude) een beter referentiekader hebben en daardoor in staat zijn betere inschattingen te maken (zie bijvoorbeeld O' Donnell, 2002¹⁰).

Een ander persoonsgebonden kenmerk dat invloed heeft op het inschattingsvermogen van accountants is het kennisniveau ten aanzien van een specifieke taak. Uit verschillende studies blijkt dat een hoger kennisniveau (meer directe of parate kennis) gepaard gaat met een beter vermogen om inschattingen te maken en tot oplossingen te komen. Zo heeft voorgaand onderzoek bijvoorbeeld aangetoond dat kennis een belangrijke factor is in het geval van het inschatten van de kwaliteit van het interne controle systeem (Bonner en Lewis, 1990). Aangezien in het huidige onderzoek fraude-inschattingen conform de Verordening op de Fraudemelding gemaakt dienen te worden, wordt het kennisniveau van accountants ten aanzien van de Verordening gemeten.

Daarnaast is onderzoek verricht naar omstandigheden die invloed hebben op de inschattingen van accountants bij een controle. Een belangrijke factor hierbij is druk van de klant. Als gevolg van mogelijke druk vanuit klanten om bepaalde onvolkomenheden niet te rapporteren, komt de onafhankelijkheid van de accountant onder druk te staan (zie bijvoorbeeld DeAngelo, 1981¹¹). Vooral ingeval van fraude die schade toebrengt aan de reputatie van de cliënt, kan verwacht worden dat er druk vanuit de cliënt ontstaat om een geconstateerde fraude ongemoeid te laten. De variabele 'druk vanuit de klant' is derhalve in dit onderzoek meegenomen.

Ook materialiteit kan mogelijk een grote rol spelen bij de fraude-inschattingen van accountants. Accountants blijken veel moeite te hebben met het inschatten van materialiteit en er bestaat weinig consensus tussen accountants met betrekking tot het inschatten van de hoogte van de materialiteit (zie bijvoorbeeld Chewning, Pany en Wheeler, 1989¹²). De factor materialiteit is in dit onderzoek eveneens opgenomen.

¹⁰ O' Donnell, E., 2002, *Evidence of an association between error-specific experience and auditor performance during analytical procedures*, *Behavioral Research in Accounting* 14, pp. 78-96.

¹¹ DeAngelo, L.E., 1981, *Auditor size and audit quality*, *Journal of Accounting and Economics* 3 (4), pp. 171-203.

¹² Chewning, E., K. Pany en S. Wheeler, 1989, *Auditor reporting decisions involving accounting principles changes: some evidence on materiality thresholds*, *Journal of Accounting Research* 27 (1), pp. 78-96.

3 | ONDERZOEKSOPZET EN RESPONDENTEN

3.1

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een experiment. Hiervoor is een vragenlijst ontworpen, bestaande uit twee delen. Het eerste deel bevat een beschrijving van een controlecliënt met verschillende casusposities, waarbij de respondenten per casuspositie onder meer de kans op fraude dienen in te schatten en dienen aan te geven hoe groot de kans is dat ze de kwestie melden aan het toezichthoudend orgaan dan wel aan het centraal meldpunt. Het tweede deel van de vragenlijst bevat een aantal kennisvragen over de Verordening op de Fraudemelding, vragen met betrekking tot de heersende cultuur bij het behandelen van fraudegevallen, vragen over de achtergrond van de accountant, en een aantal controlevragen ten aanzien van de fraude-inschattingen in het eerste deel van de vragenlijst.

Voor het eerste deel van de vragenlijst zijn in totaal vier casussen ontworpen die van elkaar verschillen met betrekking tot het al dan niet aanwezig zijn van fraude en het al dan niet materieel zijn van de kwestie. De eerste casus betreft een scenario waarbij sprake is van materiële fraude. De tweede casus betreft een scenario waarbij sprake is van niet-materiële fraude. De derde casus betreft een scenario waarbij geen sprake is van fraude, maar de kwestie wel materieel is. De vierde casus betreft een scenario waarbij geen sprake is van fraude en de kwestie niet materieel is.

Daarnaast is binnen de vier casussen gevarieerd met drie factoren waarvan - rekening houdend met de vereisten van de Verordening op de Fraudemelding en gegeven de resultaten van voorgaand onderzoek - verwacht kan worden dat ze invloed hebben op de besluitvorming van accountants bij onderzoek naar fraude. Deze drie factoren zijn (1) de betrokkenheid van de directie bij de kwestie, (2) de medewerking van de directie om de kwestie te redresseren en (3) de druk vanuit de klant om de kwestie niet te melden aan het geëigende orgaan. Aangezien iedere factor twee varianten kent - wel of geen betrokkenheid directie, wel of geen medewerking directie, wel of geen druk vanuit de klant - zijn door het combineren van de drie factoren in totaal 8 ($2 \times 2 \times 2$) varianten te onderscheiden.

Aangezien vier verschillende casussen zijn ontworpen en iedere casus acht varianten kent, is sprake van in totaal 32 verschillende casusposities. Ter inschatting van de kans op fraude en het melden van de fraude kreeg iedere respondent steeds drie van deze 32 casusposities voorgelegd. Per respondent zijn de drie casusposities steeds willekeurig geselecteerd, waarbij als selectie criterium geldt dat een respondent geen casus en geen casuspositie meer dan één keer krijgt voorgelegd. Tabel 1 bevat een overzicht van de 32 casusposities.

TABEL 1: Overzicht van de in het onderzoek gehanteerde casusposities

Casusposities			Casusvarianten					
			Betrokkenheid Directie (BD)			Ja of Nee		
			Medewerking Redres (MR)			Ja of Nee		
			Druk vanuit Klant (DK)			Ja of Nee		
Casussen	Variant 1	Variant 2	Variant 3	Variant 4	Variant 5	Variant 6	Variant 7	Variant 8
Casus A	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Nee	BD Nee	BD Nee	BD Nee
	Fraude - materieel	MR Ja	MR Ja	MR Nee	MR Nee	MR Ja	MR Ja	MR Nee
		DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja
Casus B	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Nee	BD Nee	BD Nee	BD Nee
	Fraude - niet materieel	MR Ja	MR Ja	MR Nee	MR Nee	MR Ja	MR Ja	MR Nee
		DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja
Casus C	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Nee	BD Nee	BD Nee	BD Nee
	Geen Fraude - materieel	MR Ja	MR Ja	MR Nee	MR Nee	MR Ja	MR Ja	MR Nee
		DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja
Casus D	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Ja	BD Nee	BD Nee	BD Nee	BD Nee
	Geen Fraude - niet materieel	MR Ja	MR Ja	MR Nee	MR Nee	MR Ja	MR Ja	MR Nee
		DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja	DK Nee	DK Ja

Zoals uit tabel 1 kan worden afgeleid kent iedere casus (A, B, C, D) acht varianten (Variant 1 tot en met 8), waardoor sprake is van in totaal 32 verschillende casusposities. Zo betreft bijvoorbeeld casus B variant 3 een situatie waarbij sprake is van een niet-materiële fraude waarbij de directie betrokken is en de fraude niet wenst te redresseren en druk uitoefent op de accountant om de kwestie niet te melden aan het geëigende orgaan (de Raad van Commissarissen). Aan iedere respondent zijn, in willekeurige volgorde, drie verschillende casusposities voorgelegd. De ene respondent kreeg bijvoorbeeld casuspositie A4 (casus A, variant 4), casuspositie C1 (casus C, variant 1) en casuspositie D8 (casus D, variant 8) voorgelegd, terwijl een andere respondent casuspositie C5 (casus C, variant 5), casuspositie A7 (casus A, variant 7) en casuspositie B2 (casus B, variant 2) kreeg voorgelegd.

De respondenten dienden per casuspositie onder meer de kans op fraude in te schatten en aan te geven hoe groot de kans is dat ze de kwestie melden aan het geëigende orgaan. Deze inschattingen dienden steeds gemaakt te worden op een schaal van 0% tot 100%.

De casusposities zijn ontworpen in samenspraak met een aantal ervaren accountants, waarna het onderzoeksmateriaal is onderworpen aan een pilot test. De casusposities zijn zodanig geformuleerd dat de respondenten voldoende informatie hebben over de gebeurtenis. Zodoende kunnen zij een gefundeerd oordeel vormen over het al dan niet voorkomen van fraude, zonder dat nog aanvullend onderzoek nodig is.

Bij het bespreken van de resultaten in hoofdstukken 4 tot en met 7 zullen de resultaten steeds per type casus geaggregeerd worden gepresenteerd:

- Casus A Fraude - Materieel
- Casus B Fraude - Niet-materieel
- Casus C Geen Fraude - Materieel
- Casus D Geen Fraude - Niet-materieel

Daardoor zal ook de invloed van de drie factoren - wel of geen betrokkenheid van de directie bij de kwestie, wel of geen medewerking van de directie om de kwestie te redresseren, wel of geen druk vanuit de klant om de kwestie niet te melden aan het geëigende orgaan - steeds per type casus worden gepresenteerd.

Na het beantwoorden van de vragen van het eerste deel van de vragenlijst werd dit deel van de vragenlijst inge-

levert en het tweede deel van de vragenlijst uitgereikt. Het tweede deel van de vragenlijst bevat eerst een aantal controlevragen over de gemaakte fraude-inschattingen in het eerste deel van de vragenlijst. Dit ter controle op het feit of de respondenten de informatie in de casusposities adequaat hebben geïnterpreteerd. Daarnaast bevat het tweede deel van de vragenlijst een aantal kennisvragen over de Verordening op de Fraudemelding, vragen over de heersende cultuur binnen het kantoor en binnen het accountantsberoep bij het behandelen van fraudegevallen en vragen over de persoonlijke achtergrond van de respondent.

Het onderzoek is verricht tijdens trainingsbijeenkomsten van accountantskantoren. Bij het afnemen van het onderzoek tijdens de trainingsbijeenkomsten was communicatie tussen de deelnemers niet toegestaan en konden zij de Verordening niet raadplegen. Hierdoor wordt het effect van directe of parate kennis van de Verordening op het constateren en redresseren van fraude zichtbaar.

Daarnaast mochten deelnemers slechts aan het tweede deel van de vragenlijst beginnen indien het eerste deel van de vragenlijst was beantwoord. Door middel van nummering van de vragenlijsten konden vervolgens de antwoorden van het tweede deel van de vragenlijst worden gekoppeld aan de antwoorden van het eerste deel. Een dergelijke setting maakt het mogelijk om door middel van de controlevragen in het tweede deel van de vragenlijst de betrouwbaarheid van de fraude-inschattingen in het eerste deel van de vragenlijst te bepalen. Tevens kan de parate kennis van de Verordening - die wordt gemeten in het tweede deel van de vragenlijst - worden gerelateerd aan de fraude-inschattingen en de afhandeling daarvan in het eerste deel van de vragenlijst.

3.2

Beschrijving van de respondenten

De respondenten die aan dit onderzoek hebben deelgenomen, zijn werkzaam bij in totaal zeven accountantskantoren in Nederland. In totaal hebben 591 respondenten geparticipeerd in dit onderzoek. Om de betrouwbaarheid en representativiteit van de resultaten te waarborgen zijn de analyses bij deze studie gebaseerd op een selectie van het totale aantal respondenten. Voor de analyses zijn de respondenten geselecteerd die registeraccountant of Accountant-Administratieconsulent zijn en die werkzaam zijn in de functie van manager of partner. Immers, verwacht kan worden dat deze groep gewoonlijk de fraude-inschattingen maakt. Hierdoor zijn de resultaten van in totaal 63 niet-accountants of accountants in de functie van assistent niet in de analyse opgenomen. Zodoende hebben de analyses uiteindelijk betrekking op 528 respondenten. In tabel 2 worden de kenmerken van deze respondenten uiteengezet.

TABEL 2: Beschrijving van de respondenten.

	Totaal	Werkzaam bij Big-4 kantoor	Werkzaam bij Non-big 4 kantoor	Registeraccountant	Accountant-Administratieconsulent
Algemeen:					
• Aantal respondenten	528	72%	28%	74%	26%
• Gemiddeld aantal jaren ervaring als openbaar accountant	11	12	9	11	10
• Gemiddelde leeftijd (in jaren)	40	41	40	40	41
Functie:					
• Partner	34%	35%	32%	34%	31%
• Manager	66%	65%	68%	66%	69%
Ervaring met fraude:					
• Ervaring met het afwikkelen van fraude	75%	77%	69%	76%	73%
• Ervaring met het afwikkelen van materiële fraude	54%	51%	61%	52%	60%
• Ervaring met het afwikkelen van niet-materiële fraude	67%	69%	60%	68%	64%

De respondenten hebben een gemiddelde leeftijd van 40 jaar en zijn gemiddeld 11 jaar werkzaam als openbaar accountant. De meeste respondenten (72%) zijn werkzaam bij één van de Big-4 accountantskantoren. Verder is 74% van de respondenten registeraccountant en 26% Accountant-Administratieconsulent. Daarnaast valt uit tabel 2 af te leiden dat 34% van de respondenten de functie van partner en 66% de functie van manager bekleedt. Ten aanzien van de ervaringen met fraude geeft 75% van de respondenten aan ervaring te hebben met het afwikkelen van fraudegevallen (materiële dan wel niet-materiële fraude). Specifiek heeft 54% van de respondenten ervaring met het afwikkelen van materiële fraude en 67% met het afwikkelen van niet-materiële fraude.

3.3

Geschiktheid en representativiteit van de respondenten

De respondenten zijn allen accountant in de functie van partner of manager. Dit zijn gewoonlijk de functies waarin fraude-inschattingen worden gemaakt. Tevens blijkt dat driekwart van de respondenten ervaring heeft met het afwikkelen van fraude. Meer dan de helft van de respondenten heeft ervaring met het afwikkelen van materiële fraudegevallen en ongeveer tweederde van de respondenten heeft ervaring met het afwikkelen van niet-materiële fraudegevallen. Zodoende kan geconcludeerd worden dat de respondenten geschikt zijn voor het doel van dit onderzoek.

Daarnaast is ruim 70% van de respondenten werkzaam bij een Big-4 kantoor en bijna 75% registeraccountant. Dit weerspiegelt de verhoudingen op de Nederlandse markt voor accountantscontrole. De Big-4 kantoren domineren de markt voor accountantscontrole en er zijn veel meer registeraccountants dan Accountants-Administratieconsulenten actief op deze markt. Bovendien vormt de verhouding partner / manager een reële afspiegeling van de verhouding tussen deze functies binnen de Nederlandse accountantskantoren. Daardoor kunnen de respondenten representatief worden geacht voor de accountants die opereren op de markt voor wettelijke controles in Nederland.

Tevens is het aantal respondenten in dit onderzoek van een zodanige omvang dat betrouwbare conclusies kunnen worden getrokken met betrekking tot het gehele Nederlandse accountantsberoep. Bij de zeven in het onderzoek betrokken kantoren zijn ongeveer 1800 accountants in de functie van partner en manager werkzaam. Daarvan hebben 528 accountants deelgenomen aan dit onderzoek, wat een aandeel van ongeveer 30% betekent. Gegeven het feit dat de zeven kantoren een gezamenlijk marktaandeel van ongeveer 65% hebben in de Nederlandse markt voor accountantscontrole en ruim 80% van de wettelijk verplichte controles verrichten, betekent dat de steekproef 20% á 25% van de Nederlandse controlemarkt weerspiegelt. Vergeleken met verwant onderzoek is een dergelijke steekproefomvang groot te noemen.

Daarnaast is de steekproef van 528 respondenten van een zodanige omvang dat de effecten van de drie factoren (de betrokkenheid van de directie bij de kwestie, de medewerking van de directie om de kwestie te redresseren en de druk vanuit de klant om de kwestie niet te melden aan het geëigende orgaan) en verschillen tussen groepen accountants (accountants van Big-4 en Non-big 4 kantoren of registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten) statistisch kunnen worden gevalideerd.¹³

Ten aanzien van de presentatie van de resultaten geldt steeds dat indien er een verschil wordt gerapporteerd binnen een factor (wel of geen betrokkenheid directie, wel of geen medewerking directie, wel of geen druk) of tussen groepen accountants (accountants van Big-4 kantoren en Non-big 4 kantoren of registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten), er steeds sprake is van een statistisch significant verschil. Deze verschillen zijn steeds getoetst bij een betrouwbaarheid of significantieniveau van 95%. Daarnaast is bij deze analyses

¹³ Immers, de analyses zijn gebaseerd op 528 accountants die ieder drie casusposities hebben beoordeeld, waardoor 1584 waarnemingen beschikbaar zijn. Dit betekent dat per casuspositie gemiddeld 50 waarnemingen beschikbaar zijn, binnen een casus per factor gemiddeld bijna 200 waarnemingen beschikbaar zijn en per casus gemiddeld bijna 400 waarnemingen beschikbaar zijn. Deze aantallen maken het mogelijk om verschillen statistisch te valideren.

3.4

Beperkingen van het onderzoek

De gehanteerde onderzoeksmethode (experiment) maakt het mogelijk om de besluitvorming van accountants te toetsen onder verschillende omstandigheden. Voor het doel van dit onderzoek is dit dan ook een geschikte methode. Inherent aan dit type onderzoek is echter dat respondenten - in dit geval accountants - zich mogelijk anders gedragen in een experimentele setting dan in de praktijk. Immers, de in dit onderzoek gehanteerde fraudecases zijn, vergeleken met complexe fraudegevallen, vereenvoudigingen van de werkelijkheid. In werkelijkheid zal bij dergelijke fraudegevallen meer informatie geëvalueerd dienen te worden. Daarnaast zijn de deelnemers aan het experiment beducht op fraude - zij weten immers dat het een experiment op het gebied van fraude betreft - terwijl zij dat in de dagelijkse praktijk in mindere mate zullen zijn.

Daarnaast is het experiment gericht op de besluitvorming van individuele accountants. Het zijn immers individuele accountants die tijdens de controle met informatie worden geconfronteerd en dus onvolkomenheden signaleren. Vanwege efficiencyoverwegingen vindt namelijk werkverdeling plaats binnen het controleteam. Op basis van hun parate kennis moeten accountants vervolgens beslissen of zij aan deze informatie (bijvoorbeeld een mogelijke onvolkomenheid) zodanige betekenis toekennen dat zij conform de Verordening vervolgstappen nemen. Daarnaast kunnen accountants echter, bijvoorbeeld bij twijfel, de informatie voorleggen aan andere leden van het controleteam of het vaktechnisch bureau inschakelen. Aangezien accountants dit in een aantal gevallen ook daadwerkelijk zullen doen, zal dit in de praktijk mogelijk tot een betere fraudeconstatering en een betere afwikkeling van de fraudegevallen leiden.

Overigens zal het toestaan van samenwerking in teams tijdens het experiment niet leiden tot een verbetering van de externe validiteit van het experiment. De prestaties van een team zijn immers afhankelijk van de samenstelling van het team. Hier spelen zaken als leiderschapstijl, teamervaring, persoonlijkheid van de teamleden, parate kennis van de teamleden en dergelijke een belangrijke rol. Aangezien het in een experiment praktisch vrijwel onmogelijk is om de teamsamenstelling uit de praktijk te creëren, zullen de in het experiment samengestelde teams andere beslissingen nemen dan de teams in de praktijk.

Een andere beperking van dit onderzoek is dat accountants die in de praktijk fraude constateren, de Verordening kunnen inzien en zo kennis nemen van de vervolgstappen. Eveneens kunnen zij vaktechnisch advies inwinnen of vervolgonderzoek doen. In dit experiment bestond deze mogelijkheid niet. Daardoor bestaat de kans dat in de praktijk een betere afwikkeling van de fraudegevallen zal plaatsvinden. Hierbij dient wel in ogenschouw te worden genomen dat accountants met onvoldoende parate kennis bepaalde informatie niet als fraude zullen aanduiden en daardoor ook geen Verordening zullen raadplegen of vaktechnisch advies zullen inwinnen. Daarnaast is het niet vanzelfsprekend dat iedere accountant de Verordening zal raadplegen of vaktechnisch advies inwint en

¹⁴ De verschillen tussen accountants van Big-4 kantoren en accountants van Non-big 4 kantoren hebben betrekking op aspecten van het constateren van fraude (tabel 3), de omstandigheden waaronder vaktechnische consultatie plaatsvindt (tabel 9) en het duiden van de cultuur bij het naleven van regelgeving bij fraudegevallen (tabel 13). De verschillen tussen registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten hebben betrekking op aspecten van het constateren van fraude (tabel 3). Bij de overige analyses zijn geen verschillen geconstateerd tussen accountants van Big-4 kantoren en accountants van Non-big 4 en tussen registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten.

dat iedere accountant vervolgonderzoek zal doen (de cases zijn immers zodanig geformuleerd dat de respondent voldoende informatie heeft om een gefundeerde beslissing te nemen waardoor vervolgonderzoek niet nodig is). De kracht van de hier gepresenteerde analyse (wat zijn de te nemen stappen indien een accountant fraude heeft gesignaleerd) zit met name in het feit dat het effect zichtbaar wordt indien accountants de Verordening niet raadplegen en vervolgacties ondernemen op basis van hun parate kennis. Dit was een van de oorspronkelijke doelen van het onderzoek.

De conclusies van dit onderzoek dienen dan ook in het licht van de hiervoor genoemde beperkingen geïnterpreteerd te worden.¹⁵ Zodoende wordt bij de presentatie van de conclusies van dit onderzoek eveneens geen oordeel gegeven over de absolute kwaliteit van de beslissingen van accountants bij het constateren van fraude. De conclusies hebben alleen betrekking op verschillen tussen typen fraude, verschillen tussen factoren en verschillen tussen groepen accountants - gegeven de parate kennis van accountants.

¹⁵ Ook zullen (sommige) accountants in de praktijk weinig in aanraking komen met fraude en daardoor minder adequate beslissingen nemen. Hiervoor wordt echter gecontroleerd.

4 | BESLUITVORMING

BESLUITVORMING VAN ACCOUNTANTS BIJ ONDERZOEK NAAR FRAUDE

4.1

Inleiding

Dit hoofdstuk presenteert de resultaten van de analyses die het vermogen van accountants in kaart brengen om de kans op fraude in te schatten. Tevens wordt besproken in hoeverre accountants geneigd zijn om het toezicht-houdend orgaan of het centraal meldpunt te informeren wanneer ze geconfronteerd worden met fraude.

4.2

Het constateren van fraude

Het inschatten van de kans op fraude

Bij het testen van het vermogen van accountants om fraude te constateren, is aan elke respondent een drietal casusposities voorgelegd. De casusposities verschillen van elkaar met betrekking tot het al dan niet aanwezig zijn van fraude en het al dan niet materieel zijn van de kwestie. Daarnaast verschillen de casusposities met betrekking tot (1) de betrokkenheid van de directie bij de kwestie, (2) de medewerking van de directie om de kwestie te redresseren en (3) de druk vanuit de klant om de kwestie niet te melden aan het geëigende orgaan. De respondenten dienen per casuspositie onder meer de kans op fraude in te schatten. De resultaten van deze inschattingen zijn weergegeven in tabel 3. In de eerste twee rijen van tabel 3 zijn de inschattingen onderverdeeld naar fraude (casus A+B) en geen fraude (casus C+D). In de rijen 3 tot en met 6 zijn de inschattingen per casus weergegeven (casus A, B, C en D).

TABEL 3: Het inschatten van de kans op fraude

	Inschatting van de kans op fraude	Betrokkenheid Directie		Medewerking Redres		Druk vanuit de klant	
		Wel	Niet	Wel	Niet	Wel	Niet
Casus A+B	67%	67%	67%	64% ²	70% ²	63% ²	71% ²
Fraude ¹	(76%)	(75%)	(77%)	(74%)	(78%)	(70%)	(82%)
Casus C+D	36%	40% ²	32% ²	33% ²	40% ²	32% ²	39% ²
Geen fraude ¹	(72%)	(68%)	(76%)	(75%)	(68%)	(78%)	(66%)
Casus A	56%	56%	57%	54%	58%	51% ²	61% ²
Fraude - materieel ¹	(63%)	(64%)	(62%)	(61%)	(65%)	(56%)	(70%)
Casus B	78% ³	78%	78%	74% ^{2,3}	82% ^{2,3}	75% ²	81% ²
Fraude - niet materieel ¹	(89%)	(87%)	(90%)	(86%)	(92%)	(84%)	(94%)
Casus C	46%	51% ²	40% ²	43% ²	49% ²	41% ²	50% ²
Geen fraude - materieel ¹	(59%)	(55%)	(63%)	(62%)	(55%)	(66%)	(52%)
Casus D	26%	29% ²	23% ²	24%	27%	24% ²	28% ²
Geen fraude - niet materieel ¹	(85%)	(82%)	(88%)	(87%)	(82%)	(89%)	(81%)

¹ De kans op fraude is geschat op een schaal van 0% - 100%. De percentages geven de door de respondenten geschatte kans op fraude weer. Zo geeft het percentage van 67% bij casus A+B weer dat de respondenten de kans op fraude op gemiddeld 67% hebben geschat. De percentages tussen haakjes geven per casus het percentage juiste inschattingen weer. Dit percentage is berekend door ingeval van een casus waarbij sprake is van fraude (Casus A+B) alle inschattingen

van fraude boven de 50% als juist te kwalificeren en ingeval van een casus waarbij geen sprake is van fraude (Casus C+D) alle inschattingen van fraude onder de 50% als juist te kwalificeren. Zo geeft het percentage van 76% bij Casus A+B weer dat 76% van de respondenten de kans op fraude op meer dan 50% heeft geschat en daardoor een juiste beslissing heeft genomen.

² Het verschil tussen de twee alternatieven binnen deze factor (wel of geen betrokkenheid directie, wel of geen medewerking redres, wel of geen druk van de klant) is significant bij een significantieniveau van 95%.

³ De kans op fraude wordt significant hoger ingeschat door respondenten van Big-4 kantoren dan door respondenten van Non-big 4 kantoren. Tevens wordt kans op fraude significant hoger ingeschat door registeraccountants dan door Accountants-Administratieconsulenten.

Uit tabel 3 blijkt dat wanneer respondenten een casus wordt voorgelegd waarin sprake is van fraude (casus A + B), de respondenten de kans op fraude op gemiddeld 67% inschatten. Indien respondenten een casus wordt voorgelegd waarin geen sprake is van fraude, dan schatten zij de kans op fraude op 36%. Indien de directie betrokken is bij een kwestie, stijgt de fraude-inschatting van de respondenten ingeval er geen sprake is van fraude (van 32% naar 40%). Ingeval van een fraudescenario blijft de fraude-inschatting gelijk (67% vs. 67%). Indien de cliënt medewerking verleent om de kwestie te redresseren schatten de respondenten het risico op fraude lager in (van 70% naar 64% bij fraudegevallen en van 40% naar 33% bij kwesties waar geen sprake is van fraude). Daarnaast blijkt dat in gevallen waarbij de klant druk op de accountant uitoefent om de kwestie te laten rusten, de respondenten het risico op fraude lager inschatten. Bij kwesties waar sprake is van fraude daalt de risico-inschatting van 71% naar 63% en bij kwesties waar geen sprake is van fraude daalt de risico-inschatting van 39% naar 32%. De geconstateerde verschillen zijn allen significant.

Bij een uitsplitsing naar de verschillende casussen in tabel 3 (casus A tot en met D in rij 3 tot en met 6) blijkt dat accountants bij niet-materiële kwesties een meer uitgesproken inschatting maken dan wanneer de kwestie materieel is. Immers, bij een niet-materiële fraudekwestie, waar de verwachte inschatting van de kans op fraude 100% is, bedraagt de daadwerkelijke inschatting 78%. Indien de fraudekwestie materieel is en de verwachte inschatting van de kans op fraude eveneens 100% is, bedraagt de werkelijke inschatting van de kans op fraude slechts 56%. Dit patroon is eveneens zichtbaar bij kwesties waar geen sprake is van fraude (26% ingeval van niet-materiële fraude respectievelijk 46% bij materiële fraude - met in beide gevallen een verwachte kans op fraude van 0%). Indien dus sprake is van een materiële kwestie trekken respondenten geen duidelijke conclusie en tendeeft de fraude-inschatting naar het midden van de schaal.

De resultaten op de casussen per casusvariant geven eenzelfde beeld als de geaggregeerde analyse. Indien de directie betrokken is bij een kwestie waar geen sprake is van fraude stijgt de fraude-inschatting, indien de cliënt medewerking verleent om de kwestie te redresseren daalt de fraude-inschatting en indien de klant druk op de accountant uitoefent om de kwestie te laten rusten daalt de inschatting van de kans op fraude eveneens.

Tenslotte laat de analyse waarbij wordt gekeken naar het percentage juiste inschattingen (de percentages tussen haakjes) eenzelfde beeld zien als de analyse waarbij de kans op fraude wordt geschat.¹⁶ Bij niet-materiële kwesties komen accountants vaker tot een juiste conclusie dan bij materiële kwesties (ruim 85% tegenover ongeveer 60%). Daarnaast komen accountants ingeval van fraude vaker tot een juiste conclusie indien de directie geen medewerking tot redres verleent en indien de klant geen druk uitoefent. Bij kwesties waar geen sprake is van fraude is dit beeld juist tegenovergesteld.

¹⁶ Bij deze analyse zijn ingeval van een casus waarbij sprake is van fraude (Casus A+B) alle inschattingen van fraude boven de 50% als juist gekwalificeerd en ingeval van een casus waarbij geen sprake is van fraude (Casus C+D) alle inschattingen van fraude onder de 50% als juist gekwalificeerd. Een gevoeligheidsanalyse toont echter aan dat het hanteren van een andere begrenzing (bijvoorbeeld 75% en 25% of 90% en 10%) niet tot andere resultaten leidt.

De algemene conclusies ten aanzien van het constateren van fraude luiden dat accountants ingeval van materiële kwesties de kans op fraude minder goed schatten. In deze gevallen maken accountants in slechts ongeveer 60% van de gevallen een juiste inschatting (63% ingeval van materiële fraude respectievelijk 59% ingeval van niet-materiële fraude). Accountants maken betere inschattingen bij niet-materiële kwesties. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat accountants bij materiële kwesties geen duidelijke conclusie durven te trekken aangezien het inschatten van een materiële kwestie als zijnde fraude verstrekken gevolgen heeft in het kader van de Verordening. Daarnaast zal het ten onrechte niet aanduiden van een materiële fraude eveneens verstrekken gevolgen hebben. Ten aanzien van de drie casusvarianten blijkt het al dan niet betrokken zijn van de directie bij de kwestie geen significante invloed te hebben op de fraude-inschatting. De inschattingen van accountants worden wel beïnvloed door de medewerking van de directie om de kwestie te redresseren en de druk van de klant om de kwestie niet te melden. Indien de klant geen medewerking tot redres verleent wordt het risico op fraude significant hoger geschat. De gedachte kan zijn dat de klant dan een fraude tracht te verbergen, waardoor de accountant een conservatieve oplossing kiest en de kwestie relatief vaker als fraude aanduidt. Indien de klant druk uitoefent op de klant om de kwestie te laten rusten, wordt de kans op fraude significant lager geschat. Hieruit kan geconcludeerd worden dat accountants zich bij het schatten van de kans op fraude laten beïnvloeden door druk. De gedachte hierbij kan zijn dat indien de accountant de kwestie toch als fraude zou aanduiden - en daardoor een fraudetraject zou ingaan - en uiteindelijk blijkt dat de accountant een onjuist oordeel heeft gevormd, de consequenties ingrijpend zullen zijn, mede omdat de klant vooraf al aangaf om de kwestie te laten rusten.

Consensus ten aanzien van fraude-inschattingen

Naast de mate waarin accountants in staat zijn het risico op fraude in te schatten, is eveneens de consensus of overeenstemming ten aanzien van de fraude-inschattingen geanalyseerd. Immers, naast de mate waarin accountants in staat zijn een risico accuraat in te schatten is consensus een ander aspect van de kwaliteit van het beoordelingsproces. In het kader van de Verordening op de Fraudemelding is het van belang dat accountants het risico op fraude eenstemmig inschatten. Immers, deze inschatting heeft gevolgen voor de volgens de Verordening te volgen stappen bij het afhandelen van de kwestie. Een eenstemmige inschatting vormt de basis voor het overeenkomstig naleven van de Verordening.

De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in tabel 4. Het niveau van consensus is berekend op basis van de spreiding van de antwoorden per casus. Tabel 4 bevat geen uitspraken over het absolute niveau van consensus, maar geeft de afwijking aan ten opzichte van het gemiddelde niveau van consensus over alle casussen. De afwijking is steeds aangeduid met '+' of '-'. Een '+' betekent dat bij een bepaalde casuspositie sprake is van meer consensus dan gemiddeld, oftewel dat de fraude-inschattingen van de respondenten een kleiner dan gemiddelde spreiding vertonen rondom het gemiddelde antwoord. Een '-' betekent dat sprake is van minder consensus dan gemiddeld, oftewel dat de fraude-inschattingen van de respondenten een groter dan gemiddelde spreiding vertonen rondom het gemiddelde antwoord. Een '+/-' betekent dat sprake is van een consensusniveau dat gelijk is aan het gemiddelde consensusniveau over alle casusposities.

TABEL 4: Consensus ten aanzien van de fraude-inschattingen.

	Consensus van de fraude-inschatting	Betrokkenheid Directie		Medewerking Redres		Druk vanuit de klant	
		Wel	Niet	Wel	Niet	Wel	Niet
Casus A Fraude - materieel ¹	-	+/-	+/-	-	+/-	-	-
Casus B Fraude - niet materieel ¹	+	+	+	+/-	+	+/-	+
Casus C Geen fraude - materieel ¹	-	-	+/-	+/-	-	-	-
Casus D Geen fraude - niet materieel ¹	+	+	+	+	+	+	+/-

¹ De consensus van de fraude-inschattingen is weergegeven aan de hand van de afwijking ten opzichte van het gemiddelde niveau van consensus gemeten over alle casusposities. Een '+/-' betekent dat sprake is van een consensusniveau dat gelijk is aan het gemiddelde consensusniveau over alle casusposities. Een '+' betekent dat bij een bepaalde casuspositie sprake is van meer consensus dan gemiddeld, oftewel dat de fraude-inschattingen van de respondenten een kleiner dan gemiddelde spreiding vertonen rondom het gemiddelde antwoord. Een '-' betekent dat sprake is van minder consensus dan gemiddeld, oftewel dat de fraude-inschattingen van de respondenten een groter dan gemiddelde spreiding vertonen rondom het gemiddelde antwoord.

De resultaten in tabel 4 laten zien dat met name bij materiële kwesties de consensus lager dan gemiddeld is. Zowel bij materiële fraudegevallen als bij materiële kwestie waarbij geen sprake is van fraude, is de consensus lager dan gemiddeld. De oordelen van accountants lopen in deze gevallen dus meer uiteen en dit geeft aan dat accountants meer moeite hebben met het schatten van de kans op fraude in materiële kwesties. Ten aanzien van de factoren betrokkenheid directie, medewerking tot redres en druk van de klant, laten de resultaten zien dat druk van de klant om de kwestie te laten rusten tot een lage consensus leidt. De consensus is relatief hoog indien de directie niet betrokken is bij de kwestie of indien de directie geen medewerking aan redres verleent.

De algemene conclusies ten aanzien van deze analyse zijn gelijklopend aan die ten aanzien van het inschatten van de kans op fraude. Bij niet-materiële kwesties bestaat meer consensus dan bij materiële kwesties. Accountants hebben blijkbaar meer moeite met het eenduidig inschatten van materiële kwesties. Evenals bij de analyse ten aanzien van het constateren van fraude trekken accountants bij materiële kwesties mogelijk geen duidelijke conclusie gezien de consequenties die een dergelijke inschatting heeft voor het afhandelen van de fraude volgens de Verordening. Daarnaast is het opvallend dat druk van de klant leidt tot minder consensus. Sommige accountants laten zich bij hun besluitvorming beïnvloeden door de druk van de klant en sommige niet, waardoor de consensus van de fraude-inschatting daalt.

4.3

Het informeren van het toezichthoudend orgaan

In een aantal gevallen vereist de Verordening op de Fraudemelding dat een geconstateerde fraudezaak gemeld wordt aan het toezichthoudend orgaan van de huishouding. Dit vereiste bestaat in geval van directiefraude, materiële fraude en indien de directie geen toereikende maatregelen neemt om een fraudegeval te redresseren. In de gehanteerde casusposities is steeds sprake van een toezichthoudend orgaan. Bij elke casuspositie is de respondenten gevraagd om aan te geven hoe groot zij de kans schatten dat ze de kwestie aan het toezichthoudend orgaan melden. Het alternatief is dat ze de kwestie met de directie onderling oplossen. Zoals reeds bij het beschrijven van de onderzoeksopzet is aangegeven, zijn de casusposities zodanig geformuleerd dat de respondenten een hoge mate van zekerheid hebben over de kwestie en een gefundeerd oordeel kunnen vellen over het al dan niet aanwezig zijn van fraude. Op basis van deze inschatting kunnen zij zonder aanvullend onderzoek een beslissing

nemen over het informeren van het toezichthoudend orgaan.

De resultaten ten aanzien van het informeren van het toezichthoudend orgaan zijn opgenomen in tabel 5. Aangezien de inschattingen ten aanzien van het melden van de kwestie afhankelijk zijn van de inschattingen van de accountants of er al dan niet sprake is van fraude, hebben deze resultaten alleen betrekking op de juiste inschattingen die zijn gemaakt bij het constateren van fraude. Immers, indien accountants een materiële fraude in paragraaf 4.2 niet als zodanig hebben ingeschat, zullen zij de kwestie conform de Verordening ook niet melden aan het toezichthoudend orgaan.¹⁷

TABEL 5: Het informeren van het toezichthoudend orgaan

	Kans dat de kwestie wordt gemeld aan het toezichthoudend orgaan					
	Betrokkenheid		Medewerking		Druk vanuit Klant	
	Directie		Redres			
	Wel	Niet	Wel	Niet	Wel	Niet
Casus A	62% ²	64% ²	57% ^{2,3}	69% ^{2,3}	56% ^{2,3}	69% ^{2,3}
Fraude - materieel ¹	(73%)	(73%)	(69%)	(79%)	(64%)	(81%)
Casus B	59% ^{2,3}	53% ³	49% ³	63% ^{2,3}	52% ³	61% ³
Fraude - niet materieel ¹	(68%)	(53%)	(58%)	(75%)	(53%)	(46%)
Casus C	39%	39%	36% ³	43% ³	36% ³	42% ³
Geen fraude - materieel ¹	(70%)	(72%)	(76%)	(65%)	(74%)	(67%)
Casus D	27%	25%	24%	28%	21% ³	30% ³
Geen fraude - niet materieel ¹	(82%)	(85%)	(87%)	(81%)	(89%)	(80%)

¹ De kans op het informeren van het toezichthoudend orgaan is ingeschat op een schaal van 0% - 100%. De percentages geven de door de respondenten ingeschatte kans op melden weer. Zo geeft het percentage van 62% bij Casus A - Directie wel betrokken weer dat de respondenten de kans op melden op gemiddeld 62% hebben geschat. De percentages tussen haakjes geven per casus het percentage juiste inschattingen weer. Dit percentage is berekend door in geval van een casusvariant waarbij de fraude gemeld dient te worden gemeld aan het toezichthoudend orgaan (zie 2) alle inschattingen van melden boven de 50% als juist te kwalificeren en in geval van een casus waarbij geen melding hoeft te worden gemaakt (overige gevallen) alle inschattingen van melden onder de 50% als juist te kwalificeren. Zo geeft het percentage van 73% bij Casus A - Directie wel betrokken weer dat 73% van de respondenten de kans op melden op meer dan 50% heeft geschat en daardoor een juiste beslissing heeft genomen. Let wel dat kwesties die niet gemeld hoeven te worden, wel gemeld mogen worden aan het toezichthoudend orgaan zodat het complement van niet melden niet als onjuist kan worden beschouwd.

² In deze gevallen dient de fraude te worden gemeld aan het toezichthoudend orgaan.

³ Het verschil tussen de twee alternatieven binnen deze factor (wel of geen betrokkenheid directie, wel of geen medewerking redres, wel of geen druk van de klant) is significant bij een significantieniveau van 95%.

De eerste rij van tabel 5 laat zien dat wanneer respondenten een materiële fraudekwestie wordt voorgelegd die zodoende volgens de Verordening gemeld moet worden aan het toezichthoudend orgaan, en zij die kwestie ook als zodanig beoordelen, de kans op melden varieert van 56% (bij druk van de klant om de fraude niet te melden) tot 69% (indien de directie geen medewerking tot redres verleent). Bij andere gevallen die aan het toezicht-

¹⁷ Bij deze analyse zijn in geval van een casus waarbij sprake is van fraude (Casus A+B) alle inschattingen van fraude boven de 50% als juist gekwalificeerd en in geval van een casus waarbij geen sprake is van fraude (Casus C+D) alle inschattingen van fraude onder de 50% als juist gekwalificeerd. Een gevoeligheidsanalyse toont echter aan dat het hanteren van een andere begrenzing (bijvoorbeeld 75% en 25% of 90% en 10%) niet tot andere resultaten leidt.

houdend orgaan moeten worden gemeld, zoals niet-materiële directiefraude en niet-materiële fraude die niet wordt geredresseerd is de kans op melden 59% respectievelijk 63%. Bij kwesties die volgens de Verordening op de Fraudemelding niet gemeld behoeven te worden aan het toezichthoudend orgaan (Vier varianten bij Casus B en alle varianten bij Casussen C + D) varieert de kans op melden tussen 21% (druk vanuit de klant om de niet-materiële kwestie niet te melden) en 61% (de directie oefent geen druk uit op de klant bij een niet-materiële fraude). De reden waarom accountants - met name bij niet-materiële fraudegevallen en materiële kwesties - toch melding maken aan het toezichthoudend orgaan is dat accountants deze zaken hoogstwaarschijnlijk van zodanig belang achten in het kader van de accountantscontrole dat zij vinden dat het toezichthoudend orgaan hiervan op de hoogte dient te worden gebracht.

Ten aanzien van de drie varianten op de casussen laat tabel 5 zien dat in gevallen waarbij de klant druk op de accountant uitoefent om de kwestie te laten rusten de kans op melden lager wordt geschat. Daarnaast blijkt dat ingeval de cliënt geen medewerking verleent om de kwestie te redresseren de respondenten eerder geneigd zijn om de kwestie te melden aan het toezichthoudend orgaan dan wanneer de klant wel redres pleegt. Tevens blijkt dat het verschil tussen directiefraude en werknemersfraude amper van invloed is op het al dan niet melden aan het toezichthoudend orgaan.

Voorts laat de analyse waarbij wordt gekeken naar het percentage juiste inschattingen (de percentages tussen haakjes) eenzelfde beeld zien als de analyse waarbij de kans op melden wordt geschat. In gevallen waar gemeld moet worden aan het toezichthoudend orgaan wordt door gemiddeld ruim 70% van de accountants ook daadwerkelijk gemeld. Kwesties die volgens de Verordening niet hoeven te worden gemeld aan het toezichthoudend orgaan worden in gemiddeld ruim 30% van de gevallen gemeld aan het toezichthoudend orgaan.¹⁸

Tenslotte is ten aanzien van het melden aan het toezichthoudend orgaan gevraagd hoe groot de respondenten de kans achten dat een accountant van een concurrerend accountantskantoor de kwestie aan het toezichthoudend orgaan meldt. Door middel van deze vraag kan de respondent zijn ware ideeën projecteren op het gedrag van anderen. Immers, gezien de gevoeligheid van onderzoek naar fraude kan verwacht worden dat respondenten voorzichtig zijn en veelal het correcte antwoord geven, ongeacht of dit ook de werkelijke praktijk reflecteert. Het werkelijke gedrag van de respondent zal zich ergens temidden van beide antwoorden bevinden.

Uit deze analyse blijkt dat bij kwesties waar gemeld moet worden aan het toezichthoudend orgaan (materiële fraude, directiefraude en indien de directie geen toereikende maatregelen neemt om een fraudegeval te redresseren) de geprojecteerde kans op melding ongeveer 3,5 procentpunt lager ligt. Met name ingeval van druk van de klant om de kwestie te laten rusten bleek de geprojecteerde kans op melden beduidend lager te liggen (50% ten opzichte van 56%).

De conclusies ten aanzien van het melden aan het toezichthoudend orgaan luiden ten eerste dat van de gevallen die volgens de Verordening aan het toezichthoudend orgaan moeten worden gemeld, ruim 70% wordt gemeld. Bijna 30% van de te melden fraudes wordt dus niet gemeld. Dat is opvallend aangezien deze respondenten bij het schatten van de kans op fraude hadden aangegeven dat sprake was van materiële fraude en zij zodanig veel zekerheid hadden ten aanzien van de kwestie om zonder aanvullend onderzoek een beslissing nemen over het informeren van het toezichthoudend orgaan. Dit duidt mogelijk op een gebrek aan kennis bij deze respondenten ten aanzien van de omstandigheden waaronder het toezichthoudend orgaan moet worden geïnformeerd. Aan

¹⁸ Bij deze analyse is ingeval van een casus waarbij de fraude gemeld dient te worden aan het toezichthoudend orgaan (zie 2 in tabel 5) alle inschattingen van melding boven de 50% als juist gekwalificeerd en ingeval van een casus waarbij niet gemeld dient te worden aan het toezichthoudend orgaan (overige casussen in tabel 5) alle inschattingen van melding onder de 50% als juist gekwalificeerd. Een gevoeligheidsanalyse toont echter aan dat het hanteren van een andere begrenzing (bijvoorbeeld 75% en 25% of 90% en 10%) niet tot andere resultaten leidt.

de andere kant kan tevens worden geconcludeerd dat in veel gevallen wél wordt gemeld, terwijl dat volgens de Verordening niet hoeft (maar wel mag). In deze gevallen meldt de accountant voornamelijk kwesties aan het toezichthoudend orgaan - niet-materiële fraudegevallen en materiële kwesties - die in het kader van de accountantscontrole van belang zijn. Daarnaast blijkt dat in de meeste gevallen waarbij de directie geen medewerking tot redres verleent, de kans op melden significant hoger wordt geschat. Het niet redresseren van de kwestie door de directie wordt van zodanig belang geacht dat het toezichthoudend orgaan hiervan op de hoogte dient te worden gebracht. Een laatste conclusie ten aanzien van het informeren van het toezichthoudend orgaan luidt dat bij druk van de klant, de kans op melden significant lager wordt ingeschat. Accountants laten zich bij het melden van een kwestie aan het toezichthoudend orgaan beïnvloeden door druk die de klant op hen uitoefent.

4.4

Het informeren van het centraal meldpunt

De Verordening op de Fraudemelding vereist dat bij wettelijk verplichte controles indien zowel de directie als het toezichthoudend orgaan een materiële fraude niet ongedaan maken de opdracht moet worden teruggegeven. De teruggave van de opdracht moet vervolgens worden gemeld aan het centraal meldpunt van de overheid (het KLPD). In alle casusposities is daarom verondersteld dat sprake is van een wettelijk verplichte controle. Daarnaast is in casusposities waarbij zowel directie als toezichthoudend orgaan de fraude niet ongedaan hebben gemaakt, aan de respondenten gevraagd hoe groot ze de kans schatten dat de kwestie niet aan het centraal meldpunt gemeld wordt, maar intern wordt opgelost. De resultaten van deze analyse zijn weergegeven in Tabel 6. Evenals in paragraaf 4.3 geldt dat deze resultaten alleen betrekking hebben op die gevallen waarin het risico op fraude juist is ingeschat, aangezien bij onjuiste inschattingen - conform de frauderichtlijn - de respondent ook een andere inschatting dient te maken voor wat betreft melden.¹⁹

TABEL 6: Het informeren van het centraal meldpunt

	Kans dat de kwestie wordt gemeld aan het toezichthoudend orgaan					
	Betrokkenheid		Medewerking		Druk vanuit Klant	
	Directie		Redres			
	Wel	Niet	Wel	Niet	Wel	Niet
Casus A	48%	45%	-	47% ²	44% ³	49% ³
Fraude - materieel ¹	(60%)	(62%)	-	(56%)	(64%)	(57%)
Casus B	47%	43%	-	45%	42% ³	47% ³
Fraude - niet materieel ¹	(60%)	(64%)	-	(65%)	(67%)	(60%)
Casus C	35%	34%	-	35%	31% ³	38% ³
Geen fraude - materieel ¹	(74%)	(77%)	-	(76%)	(79%)	(70%)
Casus D	24%	25%	-	24%	23%	26%
Geen fraude - niet materieel ¹	(86%)	(83%)	-	(87%)	(88%)	(85%)

¹ De kans op het informeren van het centraal meldpunt is ingeschat op een schaal van 0% - 100%. De percentages geven de door de respondenten ingeschatte kans op melden weer. Zo geeft het percentage van 48% bij Casus A - Directie wel betrokken weer dat de respondenten de kans op melden op gemiddeld 48% hebben geschat. De percentages tussen

¹⁹ Bij deze analyse zijn ingeval van een casus waarbij sprake is van fraude (Casus A+B) alle inschattingen van fraude boven de 50% als juist gekwalificeerd en ingeval van een casus waarbij geen sprake is van fraude (Casus C+D) alle inschattingen van fraude onder de 50% als juist gekwalificeerd. Een gevoeligheidsanalyse toont echter aan dat het hanteren van een andere begrenzing (bijvoorbeeld 75% en 25% of 90% en 10%) niet tot andere resultaten leidt.

haakjes geven per casus het percentage juiste inschattingen weer. Dit percentage is berekend door ingeval van een casusvariant waarbij de fraude gemeld dient te worden gemeld aan het toezichthoudend orgaan (zie 2) alle inschattingen van melden boven de 50% als juist te kwalificeren en ingeval van een casus waarbij geen melding hoeft te worden gemaakt (overige gevallen) alle inschattingen van melden onder de 50% als juist te kwalificeren. Zo geeft het percentage van 60% bij Casus A - Directie wel betrokken weer dat 60% van de respondenten de kans op melden op minder dan 50% heeft geschat en daardoor een juiste beslissing heeft genomen. Let wel dat kwesties die niet gemeld hoeven te worden, wel gemeld mogen worden aan het centraal meldpunt zodat het complement van niet melden niet als onjuist kan worden beschouwd.

2 In dit geval dient de fraude te worden gemeld aan het centraal meldpunt.

3 Het verschil tussen de twee alternatieven binnen deze factor (wel of geen betrokkenheid directie, wel of geen medewerking redres, wel of geen druk van de klant) is significant bij een significantieniveau van 95%.

Volgens de Verordening op de Fraudemelding dient bij wettelijke controles van financiële verantwoordingen ingeval van een door zowel de directie als het toezichthoudend orgaan niet geredresseerde materiële fraude de opdracht te worden teruggegeven en dient de kwestie gemeld te worden aan het centraal meldpunt (KLPD). Uit tabel 6 blijkt dat in een dergelijk geval (Case A Fraude - Materieel en geen medewerking tot redres) de respondenten de kans op melding aan het centraal meldpunt inschatten op 47%. Hoewel de Verordening melding voorschrijft in een dergelijk geval blijkt meer dan de helft van de accountants niet te melden. In gevallen waar volgens de Verordening niet gemeld hoeft te worden, blijkt een aanzien deel van de respondenten echter toch te melden aan het centraal meldpunt. De kans op melden bij materiële fraude bedraagt namelijk 46% (exclusief de fraude die gemeld moet worden), bij niet-materiële fraude 45%, bij materiële kwesties 35% en bij niet-materiële kwesties 24%. Voorts blijkt dat naarmate de klant druk op de accountant uitoefent om de kwestie te laten rusten de kans op melden aan het centraal meldpunt lager wordt ingeschat.

De analyse waarbij wordt gekeken naar het percentage juiste inschattingen (de percentages tussen haakjes) laat een gelijk beeld zien als de analyse waarbij de kans op melden wordt geschat. Van de respondenten die een materiële fraude onderkennen en waarbij de directie de fraude niet redresseert maakt 56% melding bij het centraal meldpunt. Dat betekent dat 44% van de accountants in deze situatie niet meldt. Verder laten de resultaten zien dat accountants minder vaak melden indien de fraude niet-materieel is (63% geen melding) en indien geen sprake is van fraude (materiële kwestie - 75% geen melding, niet-materiële kwestie - 86% geen melding).²⁰

Voorts is ten aanzien van het melden aan het centraal meldpunt gevraagd hoe groot de respondenten de kans achten dat een accountant van een concurrerend accountantskantoor de kwestie aan het centraal meldpunt meldt. Uit deze analyse blijkt dat bij kwesties waar gemeld moet worden aan het centraal meldpunt (materiële fraude die door zowel directiefraude als toezichthoudend orgaan niet geredresseerd wordt) de geprojecteerde kans op melding slechts 37% bedraagt. De geprojecteerde kans is zodoende beduidend lager dan de in eerste instantie gemaakte inschatting (47%).

De algemene conclusie ten aanzien van het melden aan het centraal meldpunt is dat in het geval waar volgens de Verordening gemeld moet worden aan het centraal meldpunt (materiële fraude die niet wordt geredresseerd) de kans op melden op wordt 47% ingeschat en 56% van de respondenten aangeeft om de kwestie te melden. In

²⁰ Bij deze analyse is ingeval van een casus waarbij de fraude gemeld dient te worden aan het centraal meldpunt (zie 2 in tabel 6) alle inschattingen van melding boven de 50% als juist gekwalificeerd en ingeval van een casus waarbij niet gemeld dient te worden aan het centraal meldpunt (overige casussen in tabel 5) alle inschattingen van melding onder de 50% als juist gekwalificeerd. Een gevoeligheidsanalyse toont echter aan dat het hanteren van een andere begrenzing (bijvoorbeeld 75% en 25% of 90% en 10%) niet tot andere resultaten leidt.

gevallen waar niet gemeld hoeft te worden varieert de kans op melden tussen 23% en 49%. Aangezien het melden aan het centraal meldpunt de consequentie is van het teruggeven van de opdracht en in de praktijk slechts een beperkt aantal meldingen heeft plaatsgevonden, lijken deze percentages hoog. Dit duidt op een gebrek aan parate kennis bij de respondenten ten aanzien van de omstandigheden waaronder het centraal meldpunt moet worden geïnformeerd. Hoewel accountants in de praktijk amper met een dergelijke situatie worden geconfronteerd, en dus weinig ervaring hiermee hebben, zijn de resultaten ten aanzien van het melden aan het centraal meldpunt niet conform de voorschriften van de Verordening. Tenslotte blijkt dat druk van de klant om de kwestie niet te melden de kans op melden aan het centraal meldpunt verlaagt.

5 | VAKTECHNISCHE CONSULTATIE

5.1

Inleiding

Bij de confrontatie met een fraudegeval kan een accountant besluiten collega's of andere deskundigen te raadplegen. De handleiding bij de Verordening geeft op dit punt zelfs aan dat collegiale raadpleging bijzonder belangrijk is. Grotere accountantskantoren hebben doorgaans een vaktechnisch bureau dat kan worden geconsulteerd ingeval van fraude. Ook kunnen de vaktechnische bureaus van Koninklijk NIVRA en NOvAA worden geconsulteerd, bijvoorbeeld als een kantoor geen eigen vaktechnisch bureau bezit. In dit hoofdstuk wordt onderzocht onder welke omstandigheden en op welk moment een accountant collegiale hulp inroept en het vaktechnisch bureau consulteert. Bij alle in het onderzoek participerende accountantskantoren is sprake van een vaktechnisch bureau.

5.2

Zekerheid over de besluitvorming en vaktechnische consultatie

Tabel 7 geeft aan wanneer accountants vaktechnische hulp inroepen bij fraudegevallen. Onderscheid wordt gemaakt tussen vaktechnische hulp ingeval sprake is van fraude en ingeval geen sprake is van fraude. Verwacht kan worden dat accountants vaktechnische hulp inroepen wanneer zij minder zeker zijn over hun beoordeling van het frauderisico. Uit tabel 7 blijkt dat naarmate accountants onzekerder zijn over de fraude-inschatting ze vaker vaktechnisch advies inwinnen. Daarnaast blijkt dat accountants vaker een beroep doen op vaktechnisch advies ingeval ze met fraude worden geconfronteerd (Casussen A en B) dan wanneer ze met een kwestie worden geconfronteerd waarbij geen sprake is van fraude (Casussen C en D). Accountants doen met name minder vaak een beroep op vaktechnisch advies indien ze zeker zijn over een risico-inschatting bij kwesties waar geen sprake is van fraude. Daarnaast blijken Big-4 accountants gemiddeld even vaak een beroep te doen op vaktechnisch advies als non-Big 4 accountants.

TABEL 7: Zekerheid ten aanzien van de fraude-inschatting en consultatie vaktechnisch bureau

Zekerheid ten aanzien van de inschatting	Totaal	Kans op Consultatie			
		Aard van de kwestie		Type kantoor	
		Fraude	Geen Fraude	Big-4	Non-big 4
90-100%	50%	66%	33%	53%	45%
80-90%	52%	65%	38%	53%	51%
70-80%	57%	69%	45%	57%	56%
60-70%	57%	68%	46%	56%	58%
50-60%	60%	66%	54%	59%	62%
40-50%	62%	68%	56%	61%	62%
30-40%	60%	65%	56%	59%	62%
20-30%	70%	78%	61%	71%	70%
10-20%	66%	75%	58%	62%	75%
0-10%	69%	76%	63%	67%	74%

De waarneming dat naarmate accountants onzekerder zijn over de fraude-inschatting ze vaker een beroep doen op vaktechnisch advies conform verwachting is. De kanttekening die hierbij echter geplaatst dient te worden is dat indien accountants onzeker zijn over de door hen gemaakte fraude-inschattingen, zij te allen tijde vaktechnische consultatie moeten plegen. De resultaten laten echter zien dat bij veel onzekerheid over het oordeel

(categorie 0-10% zekerheid), de kans op vaktechnische consultatie 69% is, terwijl deze idealiter 100% zou moeten zijn. Bij kwesties waar accountants een hoge mate van onzekerheid hebben over hun oordeel, zou derhalve meer consultatie moeten plaatsvinden.

Vervolgens is onderzocht in hoeverre factoren als de mate waarin accountants zeker zijn over hun fraude-inschatting, de ervaring als accountant, de aard van de kwestie, de functie van de accountant en eerdere ervaring met fraude, invloed hebben op het al dan niet raadplegen van vaktechnische hulp. De resultaten van deze multivariate analyse zijn in vereenvoudigde vorm opgenomen in tabel 8.

TABEL 8: Factoren die de kans op consultatie beïnvloeden

Factoren	Invloed op de kans op consultatie	
	Richting	Omvang
Mate van zekerheid over het oordeel	Negatief	Relatief groot
Ervaring van de accountant	Positief	Relatief klein
Aard van de fraude-inschatting (kans op fraude)	Positief	Relatief groot
Functie van de accountant	Geen	-
Eerdere ervaring met fraude	Positief	Relatief klein
<i>Mate van zekerheid oordeel</i>	<i>= De mate waarin de accountant zekerheid toekent aan zijn fraude-inschatting</i>	
<i>Ervaring accountant</i>	<i>= Het aantal jaren ervaring als openbaar accountant</i>	
<i>Aard fraude-inschatting</i>	<i>= De kans dat de accountant een kwestie beoordeeld als fraude</i>	
<i>Functie accountant</i>	<i>= 1= partner, 0 = manager</i>	
<i>Eerdere ervaring met fraude</i>	<i>= Aantal keren dat de accountant bij de controle met een fraudegeval is geconfronteerd</i>	

Uit tabel 8 blijkt dat de kans op consultatie afhankelijk is van vier onderzochte factoren: de mate van zekerheid over het oordeel, de ervaring van de accountant, de kans op fraude en of de accountant reeds eerder is geconfronteerd met fraude. De kans op consultatie neemt toe als de mate van zekerheid over de fraude-inschatting daalt, als de kans op fraude - zoals ingeschat door de accountant - hoger is, als accountants meer ervaring als openbaar accountant hebben en als accountants reeds eerder zijn geconfronteerd met fraude. De functie van de accountant blijkt geen invloed te hebben op de consultatiekans.

5.3

Omstandigheden die leiden tot vaktechnische consultatie

Naast de mate van onzekerheid met betrekking tot een fraude-inschatting en de persoonlijke kenmerken van een accountant, is het ook denkbaar dat de specifieke kenmerken en omstandigheden van een fraudezaak gerelateerd zijn aan vaktechnische consultatie. Tabel 9 geeft daarom aan bij welke omstandigheden vaktechnische hulp wordt ingeroepen.

De resultaten in tabel 9 geven aan dat de kans op consultatie van het vaktechnisch bureau het hoogst is in gevallen waarbij er mogelijk sprake is van materiële fraude. Indien accountants aanwijzingen hebben of een hoge mate van zekerheid hebben van materiële directiefraude, bedraagt de kans op consultatie respectievelijk 84% en 87%. Bij aanwijzingen van materiële werknemersfraude bedraagt de kans op consultatie 70%. Daarnaast is de kans op consultatie hoog ingeval van gefingeerde transacties (83%). Accountants hebben het minst behoefte aan advies in niet-materiële scenario's zoals bij niet-materiële werknemersfraude (42% en 44%) en het verzwijgen van transacties zonder materiële gevolgen (52%). Over het geheel genomen geeft tabel 9 dus weer dat het materieel belang van een kwestie een belangrijke factor is bij de beslissing het vaktechnisch bureau al dan niet te consulteren.

TABEL 9: Het consulteren van het vaktechnisch bureau

Omstandigheid	Kans op consultatie		
	Totaal	Big-4	Non-big 4
Aanwijzingen niet-materiële werknemersfraude	42%	43%	40%
Aanwijzingen materiële werknemersfraude	70%	71%	68%
Aanwijzingen niet-materiële directiefraude	67%	71% ¹	59% ¹
Aanwijzingen materiële directiefraude	84%	85%	81%
Hoge mate van zekerheid niet-materiële werknemersfraude	44%	43%	44%
Hoge mate van zekerheid materiële directiefraude	87%	88%	84%
Opzettelijk onjuist hanteren waarderingsgrondslagen	65%	65%	66%
Verzwijgen bepaalde transacties zonder materiële gevolgen	52%	54% ¹	47% ¹
Gefingeerde transacties	83%	85%	80%

¹ Het verschil tussen accountants van Big-4 kantoren en accountants van Non-big 4 kantoren op deze omstandigheid is significant bij een significantieniveau van 95%.

Dit zelfde patroon komt ook terug als naar de reacties van accountants van Big-4 kantoren en accountants van Non-Big 4 kantoren wordt gekeken. Indien de kans op consultatie wordt vergeleken van accountants van Big-4 en Non-Big 4 kantoren, blijkt dat accountants van Big-4 kantoren over het algemeen de kans van consultatie iets hoger inschatten dan hun Non-big 4 collega's. Deze verschillen zijn echter niet significant. Wel blijken accountants van Big-4 kantoren significant vaker vaktechnische hulp in te roepen vergeleken met accountants van Non-Big 4 kantoren ingeval van aanwijzingen van niet-materiële directiefraude en het verzwijgen van bepaalde transacties zonder materiële gevolgen.

5.4

Timing van de vaktechnische consultatie

Accountants kunnen het vaktechnisch bureau tijdens verschillende fasen van een fraudeonderzoek inschakelen. Tabel 10 laat zien dat de respondenten met name het vaktechnisch bureau om raad vragen zodra ze een hoge mate van zekerheid hebben over de aanwezigheid van fraude (82%). Daarnaast wordt de hulp van het vaktechnisch bureau relatief vaak ingeschakeld wanneer blijkt dat het fraudegeval niet wordt geredresseerd (61%).

TABEL 10: Het moment van consultatie van het vaktechnisch bureau

Moment van consultatie	Totaal	Big-4	Non-big 4
Bij aanwijzingen van fraude tijdens een controle	50%	52%	46%
Bij hoge mate van zekerheid fraude naar aanleiding van verder onderzoek	82%	82%	83%
Na het inlichten van directie of toezichhoudend orgaan	34%	34%	34%
Nadat vastgesteld is dat er geen redres plaatsvindt	61%	62%	58%
In geen van deze gevallen - kantoor heeft wel vaktechnisch bureau	1%	0%	2%
In geen van deze gevallen - kantoor heeft geen vaktechnisch bureau	0%	0%	0%

6 | KENNIS, ERVARING EN BESLUITVORMING

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het kennisniveau van accountants ten aanzien van de Verordening op de Fraudemelding. Tevens wordt onderzocht of het kennisniveau van invloed is op de inschatting van de kans op fraude.

6.2 De invloed van kennisniveau en ervaringsniveau op de besluitvorming

Tabel 11 presenteert de resultaten van een kennistest met betrekking tot de Verordening op de Fraudemelding. De kennistest bestaat in totaal uit 10 vragen die betrekking hebben op de verschillende aspecten van de Verordening, zoals het handelen naar aanleiding van aanwijzingen van fraude, het informeren van partijen bij constatering van onder meer directiefraude en fraude van materieel belang, de omstandigheden waarbij de controleopdracht wordt teruggegeven en de omstandigheden waarbij het centraal meldpunt wordt ingelicht.

TABEL 11: Het kennisniveau van accountants ten aanzien van de Verordening

Kennisniveau	% Respondenten
90-100	8%
80-90	13%
70-80	18%
60-70	30%
50-60	14%
40-50	10%
30-40	4%
20-30	2%
10-20	1%
0-10	0%
Gemiddelde score	66 punten

In tabel 11 is weergegeven hoe de respondenten presteerden op de kennistest. De minimaal mogelijke score op de kennistest bedraagt 0 punten en de maximale score bedraagt 100 punten. De gemiddelde score bedroeg 66 punten. De meeste respondenten (69%) behaalden een score van 60 punten of meer en 8% behaalde een vrijwel optimale score tussen de 90 en 100 punten. 17% van de respondenten behaalde een score onder de 50 punten. Uit de kennistest kwam een aantal aandachtsgebieden naar voren waar de respondenten relatief laag scoorden. Gebieden met een gemiddeld onvoldoende score zijn:

- de wijze van communiceren met de directie,
- het handelen naar aanleiding van geen redres bij materiële fraude,
- de omstandigheden waarbij het centraal meldpunt moet worden ingelicht, en
- de omstandigheden waarbij een opdracht moet worden teruggegeven.

Een mogelijke verklaring van de relatief lage score op deze gebieden is dat met name ten aanzien van de laatstgenoemde drie gebieden in de praktijk veel vaktechnische consultatie zal plaatsvinden. Hoewel accountants minder parate kennis bezitten van deze aspecten van de Verordening, kunnen zij door een beroep te doen op collegiaal of vaktechnisch advies toch tot een gefundeerd oordeel komen.

Tabel 12 geeft de invloed van het kennisniveau van de Verordening op de kwaliteit van de fraude-inschatting weer. Het kennisniveau is gedefinieerd als de totaalscore op de kennistoets en de kwaliteit van de fraude-inschatting is gedefinieerd als de mate waarin een respondent een juiste inschatting van een bepaald scenario maakt. Zo is bijvoorbeeld bij een scenario waarbij sprake was van fraude de verwachte fraude-inschatting 100%. Als een respondent in een dergelijk geval het frauderisico op 80% schat, dan is afwijking van de verwachte waarde 20 en de kwaliteit van het oordeel $100 - 20 = 80$. Hoe kleiner de afwijking van de verwachte waarde, hoe hoger de score en hoe hoger de kwaliteit van de inschatting.

Naast het kennisniveau kan ook het ervaringsniveau van een accountant de juistheid van de fraude-inschatting beïnvloeden. Daarom zijn het aantal jaren ervaring als accountant én de ervaring van een accountant met fraudegevallen in de multivariate analyse meegenomen als mogelijke verklarende factoren. Daarnaast zijn de factoren betrokkenheid directie, medewerking aan redres en druk vanuit de klant in de analyse opgenomen.

TABEL 12: Het kennisniveau van accountants ten aanzien van de verordening en de kwaliteit van de fraude-inschatting

Factoren	Invloed op de kwaliteit van de fraude-inschatting	
	Richting	Omvang
Kennisniveau	Positief	Relatief groot
Ervaring van de accountant	Positief	Relatief klein
Eerdere ervaring met fraude	Positief	Relatief klein
Betrokkenheid directie	Geen	-
Medewerking redres	Geen	-
Druk van de klant	Negatief	Relatief groot
<i>Kwaliteit fraude-inschatting</i>	<i>= De kwaliteit van de inschatting is uitgedrukt op een schaal van 0-100% waarbij een juist antwoord leidt tot een optimale score en een grotere absolute afwijking van de juiste inschatting leidt tot een lagere score.</i>	
<i>Kennisniveau</i>	<i>= Score op de kennistoets</i>	
<i>Ervaring accountant</i>	<i>= Het aantal jaren ervaring als openbaar accountant</i>	
<i>Eerdere ervaring met fraude</i>	<i>= Aantal keren dat de accountant bij de controle met een fraudegeval is geconfronteerd</i>	
<i>Betrokkenheid directie</i>	<i>= aanduiding of de directie in het betreffende scenario betrokken was bij de geconstateerde kwestie.</i>	
<i>Medewerking redres</i>	<i>= aanduiding of de directie / RvC in het betreffende scenario meewerkte om de kwestie te redresseren</i>	
<i>Druk van de klant</i>	<i>= aanduiding of de klant in het betreffende scenario druk uitoefende om de kwestie te laten rusten</i>	

De resultaten in tabel 12 geven aan dat vier van bovenstaande variabelen een significante invloed hebben op de juistheid van de fraude-inschatting, namelijk kennisniveau, ervaring, eerdere aanraking met fraude en druk van de klant. De kwaliteit van de fraude-inschatting van respondenten wordt beter indien het kennisniveau met betrekking tot de Verordening op de Fraudemelding groter is, indien de accountant meer ervaring heeft als openbaar accountant en indien de accountant eerder is geconfronteerd met fraude. Daarnaast blijkt dat de fraude-inschatting van accountants kwalitatief minder wordt naarmate de druk van de klant toeneemt. In combinatie met tabel 3 kan gesteld worden dat vooral de druk van de klant om de kwestie te laten rusten accountants verleidt tot een lagere fraude-inschatting.

7 | REGELGEVING

7.1

Inleiding

Tot slot zijn er in de vragenlijst nog enkele onderwerpen met betrekking tot regelgeving aangesneden. Allereerst is dit de naleving van de regelgeving, en dan met name de Verordening op de Fraudemelding, van de respondenten. Verder is onderzocht of de inhoud of de toelichting op de Verordening nog verbeterd zou kunnen worden.

7.2

Naleving Regelgeving

Met betrekking tot de naleving van de regelgeving, en in het bijzonder de naleving van de Verordening op de Fraudemelding, zijn twee stellingen en een typering aan de respondenten voorgelegd. Tabel 13 geeft aan hoe de respondenten hierop reageren.

TABEL 13: Naleving Regelgeving

		Totaal (Schaal 1-7)	Big-4 (Schaal 1-7)	Non-big 4 (Schaal 1-7)
Stelling 1	Gegeven de heersende cultuur binnen mijn kantoor worden door mijn kantoor alle geconstateerde fraudegevallen behandeld conform de Verordening op de Fraudemelding	5,43	6,03 ¹	3,96 ¹
Stelling 2	Gegeven de heersende cultuur binnen het Nederlandse accountantsberoep worden door het accountantsberoep alle geconstateerde fraudegevallen behandeld conform de Verordening op de Fraudemelding	4,42	4,76 ¹	3,58 ¹
		(%)	(%)	(%)
	We volgen altijd precies de regelgeving	74%	80%	60%
	Meestal volgen we de regelgeving, maar soms volgen we de wensen van de klant	21%	17%	30%
Typering kantoor met betrekking tot naleving fraudegevallen	We maken een compromis tussen de wensen van de klant en de regelgeving	4%	3%	9%
	Meestal volgen we de wensen van de klant, maar soms volgen we de regelgeving	1%	0%	1%
	We volgen altijd de wensen van de klant om de goede relatie met de klant te behouden	0%	0%	0%
	Totaal	100%	100%	100%

¹ Het verschil tussen Big-4 en Non-big 4 kantoren is significant bij een significantieniveau van 95%.

De eerste stelling is: 'Gegeven de heersende cultuur binnen mijn kantoor worden door mijn kantoor alle geconstateerde fraudegevallen behandeld conform de Verordening op de Fraudemelding'. De respondenten gaven hun mening over deze stelling op een schaal van 1 tot 7, waarbij 1 volledig oneens, 7 volledig eens en 4 een neutraal antwoord is. De gemiddelde score van 5,43 geeft aan dat de respondenten het over het algemeen redelijk eens zijn met de stelling. Er is echter een belangrijk verschil zichtbaar tussen accountants van Big-4 kantoren en accountants van Non-big 4 kantoren: Big 4 accountants zijn met een score van 6,03 het eens met deze stelling, terwijl Non-big 4 accountants met een score van 3,96 een gemiddeld neutraal antwoord geven. Dit betekent dat volgens

de respondenten de Verordening op de Fraudemelding in Non-big 4 kantoren relatief vaker niet wordt gevolgd, vergeleken met Big-4 kantoren.

De tweede stelling luidt: 'Gegeven de heersende cultuur binnen het Nederlandse accountantsberoep worden door het accountantsberoep alle geconstateerde fraudegevallen behandeld conform de Verordening op de Fraudemelding'. Over het algemeen reageerden de respondenten negatiever op deze stelling dan op stelling 1. Dit impliceert dat de accountants van mening zijn dat binnen hun kantoor de regelgeving beter wordt gevolgd dan in andere kantoren. Ook met betrekking tot deze stelling wordt een verschil geconstateerd tussen Big-4 en Non-big 4 accountants: Non-big 4 accountants zijn negatiever over het accountantsberoep dan Big-4 accountants (3,58 versus 4,76).

Tenslotte dienden de respondenten een typering van hun kantoor te geven met betrekking tot het naleven van de regelgeving bij constatering van een fraudegeval. De mogelijke typering zijn: 1) we volgen altijd precies de regelgeving, 2) meestal volgen we de regelgeving, maar soms volgen we de wensen van de klant, 3) we maken een compromis tussen de wensen van de klant en de regelgeving, 4) meestal volgen we de wensen van de klant, maar soms volgen we de regelgeving, en 5) we volgen altijd de wensen van de klant om de goede relatie met de klant te behouden. Uit deze typering blijkt dat het volgen van de regelgeving niet altijd de hoogste prioriteit heeft: 26% van de respondenten geeft aan dat niet altijd precies de regelgeving wordt gevolgd in hun kantoor. Bij Non-big 4 respondenten is dit percentage 40%.

8 | CONCLUSIES

Dit rapport doet verslag van een onderzoek naar het besluitvormingsproces van accountants, gericht op het - conform de Verordening op de Fraudemelding - ontdekken en redresseren van fraudegevallen. Hierbij is achter-eenvolgens behandeld:

- de mate waarin accountants in staat om fraude te constateren
- de mate van consensus onder accountants ten aanzien van het constateren van fraude
- in hoeverre melding wordt gemaakt aan het toezichthoudend orgaan indien de Verordening dit voorschrijft
- in hoeverre melding wordt gemaakt aan het centraal meldpunt indien de Verordening dit voorschrijft
- in hoeverre accountants een beroep doen op vaktechnische hulp bij het afhandelen van fraudegevallen
- in hoeverre accountants bekend zijn met de Verordening op de Fraudemelding
- in hoeverre de Verordening wordt nageleefd in de praktijk

De resultaten zijn verkregen in een experimentele setting en dienen dan ook in dit kader geïnterpreteerd te worden. Inherent aan dit type onderzoek is dat respondenten - in dit geval accountants - zich mogelijk anders gedragen in een experiment dan in de praktijk. Daarnaast dienen in het kader van het onderzoek keuzes gemaakt te worden met betrekking tot de uitvoering van het experiment. Zo waren de deelnemers niet in de gelegenheid om de Verordening te raadplegen, om collegiaal overleg te voeren of om vervolgonderzoek te plegen. De uitkomsten van het onderzoek hebben daardoor betrekking op individuele inschattingen van accountants en weerspiegelen primair de parate kennis van de deelnemende accountants ten aanzien van de Verordening. In de praktijk zal de mogelijkheid tot collegiaal of vaktechnisch overleg en vervolgonderzoek leiden tot een betere inschatting van de kans op fraude en zal de mogelijkheid tot het voeren van collegiaal of vaktechnisch overleg, het verrichten van vervolgonderzoek en het raadplegen van de Verordening tot een betere afwikkeling van de fraudegevallen leiden.

Het constateren van fraude

De conclusie ten aanzien van het constateren van fraude luidt dat accountants ingeval van materiële kwesties minder goed in staat zijn om het risico op fraude adequaat in te schatten. In deze gevallen maken accountants in ongeveer 60% van de gevallen een juiste inschatting. Bij niet-materiële kwesties wordt in ruim 85% van de gevallen een juiste inschatting gemaakt. Accountants maken dus vaker een juiste inschatting bij niet-materiële kwesties. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat accountants bij materiële kwesties geen duidelijke conclusie trekken gezien de consequenties die een dergelijke inschatting heeft in het kader van het te volgen fraudetraject en gezien de kans op het ten onrechte afgeven van een goedkeurende verklaring.

Consensus onder accountants ten aanzien van het constateren van fraude

De conclusie ten aanzien van de consensusanalyse is dat, evenals bij het constateren van fraude, bij niet-materiële kwesties meer consensus bestaat dan bij materiële kwesties. Accountants hebben blijkbaar meer moeite met het eenduidig inschatten van materiële kwesties. Evenals bij de analyse ten aanzien van het constateren van fraude trekken accountants bij materiële kwesties mogelijk geen duidelijke conclusie gezien de consequenties die een dergelijke inschatting heeft voor het afhandelen van de fraude volgens de Verordening.

Het melden aan het toezichthoudend orgaan

Ten aanzien van het melden aan het toezichthoudend orgaan blijkt dat de respondenten in gevallen waarin volgens de Verordening moet worden gemeld in ruim 70% van de gevallen melden. Bijna 30% van de respondenten meldt de fraude dus niet aan het toezichthoudend orgaan. Aangezien deze respondenten bij het schatten van de kans op fraude hadden aangegeven dat sprake was van materiële fraude, duidt dit op een gebrek aan parate kennis bij deze respondenten ten aanzien van de omstandigheden waaronder het toezichthoudend orgaan moet worden geïnformeerd. Aan de andere kant kan tevens worden geconcludeerd dat in ruim 30% van de gevallen wél

wordt gemeld, terwijl dat volgens de Verordening niet hoeft (maar wel mag). In deze gevallen meldt de accountant voornamelijk kwesties aan het toezichthoudend orgaan die in het kader van de accountantscontrole van belang zijn zoals materiële kwesties en niet-materiële fraudegevallen.

Het melden aan het centraal meldpunt

De resultaten ten aanzien van het melden van fraudegevallen aan het centraal meldpunt laten zien dat in het geval waar gemeld moet worden aan het centraal meldpunt, door 56% van de respondenten wordt gemeld. Dit betekent dat 44% van de respondenten de fraude niet meldt aan het centraal meldpunt terwijl de Verordening dat wel voorschrijft. Daarentegen blijkt dat in gevallen waar niet gemeld hoeft te worden, gemiddeld bijna 30% van de gevallen toch wordt gemeld aan het centraal meldpunt. Aangezien het melden aan het centraal meldpunt de consequentie is van het teruggeven van de opdracht en in de praktijk slechts een beperkt aantal meldingen heeft plaatsgevonden, zijn de meldpercentages in gevallen waarin niet gemeld hoeft te worden hoog. Dit duidt op een gebrek aan parate kennis bij de respondenten ten aanzien van de omstandigheden waaronder het centraal meldpunt moet worden geïnformeerd. Hoewel accountants in de praktijk amper met een dergelijke situatie worden geconfronteerd en dus weinig ervaring hiermee hebben, zijn de resultaten ten aanzien van het melden aan het centraal meldpunt niet conform de voorschriften van de Verordening.

De invloed van betrokkenheid directie, medewerking redres en druk van de klant bij het constateren en melden van fraudes

De algemene conclusie ten aanzien van de casusvarianten betrokkenheid directie, medewerking redres en druk van de klant bij het constateren en melden van fraudes luidt dat zowel medewerking tot redres als de druk van de klant om de kwestie niet te melden een significante invloed heeft op de oordeelsvorming van de respondenten. Ingeval van druk van de klant, wordt zowel het risico op fraude als de kans op melden van de fraude significant lager ingeschat. Accountants laten zich in deze gevallen blijkbaar beïnvloeden door druk van de klant. Bovendien blijkt dat indien de directie geen medewerking tot redres verleent, dit voor accountants aanleiding is om de kans op fraude en de kans op melden significant hoger in te schatten. Het niet redresseren van de kwestie door de directie wordt blijkbaar als een signaal van fraude gezien en als een feit waarvan het toezichthoudend orgaan op de hoogte dient te worden gebracht. De betrokkenheid van de directie heeft geen invloed op het constateren en melden van fraudes.

Vaktechnische consultatie

De conclusie ten aanzien van vaktechnische consultatie luidt dat accountants in veel gevallen besluiten tot consultatie van het vaktechnisch bureau, maar dat dit in gevallen waarin de accountant een grote mate van onzekerheid over het oordeel heeft nog te weinig gebeurt. Immers, naarmate accountants onzekerder zijn over de fraude-inschatting vragen ze vaker vaktechnisch advies. Indien de accountant echter onzeker is over de fraude-inschatting dient te allen tijde vaktechnische consultatie plaats te vinden. De resultaten laten echter zien dat bij veel onzekerheid over het oordeel (categorie 0-10% zekerheid), de kans op vaktechnische consultatie 69% is. Deze zou idealiter 100% moeten zijn, aangezien de accountant geen of zeer lage zekerheid heeft over zijn oordeel. In deze gevallen is vaktechnische consultatie aan te bevelen.

Parate kennis van de Verordening

De algemene conclusie ten aanzien van de kennistest over de Verordening is dat de gemiddelde score van 66% laag is. Deze score betekent immers dat ruim eenderde van de vragen onjuist is beantwoord en dat de parate kennis van accountants ten aanzien van eenderde van de Verordening onvoldoende is. Gebieden met een gemiddeld onvoldoende score zijn de wijze van communiceren met de directie, het handelen naar aanleiding van geen redres bij materiële fraude, de omstandigheden waarbij het centraal meldpunt moet worden ingelicht, en de omstandigheden waarbij een opdracht moet worden teruggegeven. Met betrekking tot de kennis ten aanzien van de Verordening blijkt eveneens dat respondenten met een hoger kennisniveau van de Verordening betere

inschattingen maken ten aanzien van het constateren en melden van fraudes. Dit blijkt eveneens te gelden voor respondenten met meer ervaring als openbaar accountant en respondenten die eerder geconfronteerd zijn met fraude.

Overige resultaten

Tenslotte blijkt aan de hand van de vragen over de cultuur binnen het beroep ten aanzien van fraude dat de Verordening niet altijd wordt nageleefd. Eveneens laten de resultaten zien dat, gegeven de heersende cultuur binnen kantoren ten aanzien van fraude, de Verordening nauwgezet wordt gevolgd door Big-4 kantoren dan door Non-big 4 kantoren. Tevens zijn accountants van mening dat binnen hun eigen kantoor de regelgeving beter wordt gevolgd dan bij andere kantoren.

Resumerend

Resumerend blijkt uit deze studie dat accountants ingeval van materiële kwesties minder goed in staat zijn om de kans op fraude adequaat in te schatten, dat bij materiële kwesties de consensus tussen accountants ten aanzien van de fraude-inschatting daalt, het melden van fraudes aan het toezichthoudend orgaan relatief goed verloopt maar het melden aan het centraal meldpunt minder goed verloopt, druk van de klant invloed heeft op de fraude-inschattingen van accountants en op de kans van melden, de vaktechnische consultatie ingeval van fraude goed verloopt maar met name in gevallen waarin onzekerheid bestaat vaker dient plaats te vinden, en het kennisniveau over de Verordening verbeterd dient te worden. Deze conclusies gelden voor de gehele groep van accountants, aangezien op bovenstaande punten geen verschil is geconstateerd tussen accountants van Big-4 kantoren en accountants van Non-big 4 kantoren of tussen registeraccountants en Accountants-Administratieconsulenten. Hierbij dient wel bedacht te worden dat alle resultaten geïnterpreteerd dienen te worden in het licht van de gehanteerde onderzoeksmethode, namelijk een experiment. Inherent aan een experiment is dat respondenten - in dit geval accountants - zich mogelijk anders gedragen in een experimentele setting dan in de praktijk. Immers, de in dit onderzoek gehanteerde fraudecases zijn - vergeleken met complexe fraudegevallen - vereenvoudigingen van de werkelijkheid. Daarnaast zijn de deelnemers aan het experiment beducht op fraude aangezien zij vooraf zijn geïnformeerd dat het experiment over fraude handelt, terwijl zij in de dagelijkse praktijk in mindere mate gericht zullen zijn op fraude. Specifiek ten aanzien van de resultaten met betrekking tot het inschatten van de kans op fraude dient bedacht te worden dat accountants in de praktijk wellicht in meer gevallen tot een juiste inschatting komen - ook in materiële kwesties - aangezien zij collegiaal overleg kunnen voeren over geconstateerde kwesties en vervolgonderzoek kunnen plegen als gevolg hiervan tot een beter oordeel komen. Tenslotte dient ten aanzien van de resultaten met betrekking tot het melden van fraudes aan het toezichthoudend orgaan en het centraal meldpunt bedacht te worden dat een accountant in de praktijk de Verordening kan raadplegen en kennis kan nemen van het vervolgtraject. Eveneens kan vervolgonderzoek worden gepleegd en kan collegiaal of vaktechnisch overleg worden gevoerd. Zo zullen accountants met minder parate kennis van de Verordening een beroep kunnen doen op collegiaal of vaktechnisch advies en zodoende tot een gefundeerd oordeel komen. Dit neemt niet weg dat accountants met meer kennis over de Verordening betere inschattingen maken. De hier gepresenteerde resultaten laten zien wat de effecten zijn, indien accountants de Verordening niet raadplegen en vervolgacties ondernemen op basis van hun parate kennis.

Aanbevelingen

De meeste conclusies van dit onderzoek zijn te herleiden tot een gebrek aan parate kennis van de Verordening. Ten aanzien van het melden van fraudes aan het toezichthoudend orgaan en met name het centraal meldpunt dienen accountants beter inzicht te krijgen in de omstandigheden waarin gemeld dient te worden. Hoewel een gebrek aan parate kennis in de praktijk niet meteen hoeft te leiden tot onjuiste inschattingen, aangezien accountants met minder parate kennis de Verordening kunnen raadplegen en daardoor tot een gefundeerd oordeel komen, neemt dit niet weg dat accountants met meer parate kennis over de Verordening betere inschattingen maken. Eveneens kan het gebrek aan parate kennis van de Verordening worden gecompenseerd door vaktechnische con-

sultatie. Ook door middel van vaktechnische consultatie kan tot betere inschattingen en acties wordt gekomen. Vandaar dat deze studie 2 aanbevelingen doet met betrekking tot het constateren en afhandelen van fraudes conform de Verordening op de Fraudemelding:

- (1) Het is aan te bevelen om de parate kennis van accountants met betrekking tot de Verordening te verbeteren, eventueel door middel van permanente educatie ten aanzien van fraude.

Ten aanzien van het melden van fraudes aan het toezichthoudend orgaan en met name het centraal meldpunt dienen accountants beter inzicht te krijgen in de omstandigheden waarin gemeld dient te worden. Dit is tevens wenselijk gegeven de uitkomsten van de kennistoets over de Verordening en de observatie dat accountants met meer kennis betere fraude-inschattingen maken. Tevens zal door een betere kennis van de Verordening een betere beoordeling kunnen plaatsvinden in gevallen waarbij de directie geen medewerking tot redres verleent. Een ander effect van het verhogen van de kennis van de Verordening is, dat de verhoogde aandacht voor het onderwerp accountants bewust maakt van de problematiek waardoor zij meer nadruk leggen op het onderwerp fraude.

- (2) Omdat door vaktechnische consultatie veelal tot betere inschattingen en acties wordt gekomen, is het aan te bevelen om bij fraudekwesies vaktechnische consultatie te laten plaatsvinden.

Hoewel accountants veelal besluiten tot vaktechnische consultatie, gebeurt dit nog niet in alle gevallen waar dat nodig is; met name in gevallen waar de accountant veel onzekerheid heeft over het oordeel. Vaktechnische consultatie is zeer belangrijk omdat door collegiale raadpleging veelal tot betere inschattingen en acties wordt gekomen. Accountants worden immers niet vaak geconfronteerd met fraudegevallen (zie hiertoe onder meer de conclusies van deelstudie 1) waardoor het leereffect op het niveau van de individuele accountant beperkt is. Dit maakt het moeilijk om fraudesignalen te interpreteren en dat blijkt ook uit de resultaten van paragraaf 3. Door middel van vaktechnische consultatie kan een gebrek aan parate kennis en ervaring gecompenseerd worden. Met name in gevallen waar accountants onzeker zijn over hun oordeel biedt collegiaal overleg en vaktechnisch advies uitkomst.

Het is aan Koninklijk NIVRA en NOvAA om gelet op de resultaten van deze studie eventuele maatregelen te treffen met name met betrekking tot het verhogen van de kennis bij accountants over de verordening en het voeren van collegiaal overleg bij constatering van fraude.

BIJLAGE 1 | VERORDENING

VERORDENING OP DE FRAUDEMELDING

1. geldend voor register accountants

Onderstaande verordening is uitsluitend van toepassing op de openbaar accountant die bij de uitvoering van een controleopdracht aanwijzingen van fraude heeft verkregen.

Vastgesteld in de bijeenkomst van de ledenvergadering op 21 juni 1994, afgekondigd in de Staatscourant van 15 september 1994, nr. 177, in werking getreden op 17 september 1994, laatstelijk gewijzigd in de bijeenkomst van de ledenvergadering op 30 november 1994, stcrt 1995, nr. 48.

De ledenvergadering van de Orde Nederlands Instituut van Registeraccountants, gelet op artikel 19, lid 1, van de Wet op de Registeraccountants en de ledenvergadering van de Nederlandse Orde van Accountants-Administratieconsulenten, gelet op artikel 24 lid 2 en artikel 25 lid 1 van de Wet op de Accountants-Administratieconsulenten, stellen de volgende verordening vast:

Artikel 1

Voor de toepassing van deze verordening wordt verstaan onder:

- **openbaar accountant:** de accountant die optreedt als openbaar accountant in de zin van artikel 2, lid 2, GBA
- **fraude:** het opzettelijk door één of meer personen vervalsen, weglaten, toevoegen of verwijderen van gegevens teneinde waarden aan een huishouding op onrechtmatige wijze te onttrekken of te doen toevloeien;
- **directiefraude:** fraude, gepleegd door of op last van de hoogste leiding (bij meerhoofdige leiding door of op last van één of meer leden van de leiding) van een huishouding;
- **toezichthoudend orgaan:** het orgaan van de huishouding, dat belast is met het toezicht op de hoogste leiding van die huishouding;
- **materieel belang:** (de mogelijke afwijking van) een post of een som van posten die van niet te verwaarlozen betekenis is voor het inzicht in de financiële verantwoording;
- **financiële verantwoording:** de jaarrekening of de bescheiden die bij andere huishoudingen daarvoor in de plaats treden;
- **wettelijk verplichte controle:** het deskundigenonderzoek ingevolge Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, Titel 9, dan wel ingevolge enig ander wettelijk voorschrift;
- **centraal meldpunt:** het Korps landelijke politiediensten (KLPD).

Artikel 2

1. De openbaar accountant die bij de uitvoering van zijn controleopdracht aanwijzingen van fraude heeft verkregen, richt zijn verder onderzoek zodanig in dat hij een hoge mate van zekerheid verkrijgt over het al dan niet aanwezig zijn van fraude, ongeacht de mogelijke omvang en aard van de fraude. De openbaar accountant stelt de leiding van de huishouding schriftelijk op de hoogte van zijn aanwijzingen, voor zover hij dit niet strijdig acht met het doel van zijn onderzoek. Indien de openbaar accountant aanwijzingen heeft van directiefraude, stelt hij het toezichthoudend orgaan schriftelijk op de hoogte.
2. De openbaar accountant die in redelijkheid een vermoeden van fraude heeft stelt de leiding van de huishouding hiervan schriftelijk op de hoogte. Het toezichthoudend orgaan wordt door hem schriftelijk ingelicht indien:

- het directiefraude betreft, of
 - de leiding van de huishouding geen toereikende maatregelen treft om de gevolgen van fraude voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen, of
 - de fraude van materieel belang voor de financiële verantwoording is.
3. De openbaar accountant geeft zijn opdracht terug indien de leiding, respectievelijk het toezichthoudend orgaan van de huishouding, waarbij hij optreedt, niet binnen redelijke termijn nadat hij de leiding of het toezichthoudend orgaan daarop heeft gewezen, toereikende maatregelen neemt om de gevolgen van fraude van materieel belang voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen.

Artikel 3

1. Indien het teruggeven van de opdracht wegens een reden als bedoeld in artikel 2, derde lid, een wettelijk verplichte controle van een financiële verantwoording betreft, stelt de openbaar accountant het centraal meldpunt hiervan onverwijld schriftelijk in kennis.
2. De openbaar accountant stelt het centraal meldpunt eveneens onverwijld schriftelijk in kennis, indien zijn opdrachtgever de opdracht tot wettelijk verplichte controle van de financiële verantwoording beëindigt, nadat de leiding of het toezichthoudend orgaan van de huishouding, waarbij hij optrad, in gebreke is gebleven toereikende maatregelen te nemen om de gevolgen van fraude van materieel belang voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen.
3. De melding als bedoeld in dit artikel geschiedt met opgave van de aard van de vermoede fraude.

Artikel 4

1. In het collegiaal overleg als bedoeld in artikel 31 GBA maakt de openbaar accountant onder de plicht tot geheimhouding de reden bekend van het beëindigen van de opdracht.
2. Ingeval de opdracht op grond van artikel 2, derde lid, of artikel 3, tweede lid, is beëindigd, deelt de openbaar accountant de kennisgeving als bedoeld in artikel 3, zo deze is gedaan, aan zijn eventuele opvolger mee.
3. Een ander openbaar accountant mag de opdracht tot controle van de financiële verantwoording slechts aanvaarden indien de gevolgen van fraude voor zover mogelijk ongedaan zijn gemaakt, deze gevolgen op toereikende wijze in de financiële verantwoording zijn verwerkt en toereikende maatregelen zijn genomen om herhaling te voorkomen.

Artikel 5

Indien een ander openbaar accountant een opdracht aanvaardt die door zijn voorganger na beëindiging van diens opdracht door hem overeenkomstig artikel 3 is gemeld, geeft hij daarvan onverwijld schriftelijk kennis aan het centraal meldpunt.

Artikel 6

De openbaar accountant is met betrekking tot de melding als bedoeld in artikel 3 aan het centraal meldpunt ontheven van zijn plicht tot geheimhouding zoals is geregeld in artikel 10 GBA.

Artikel 7

Deze verordening maakt deel uit van de GBA als bedoeld in artikel 19, lid 2, van de Wet op de Accountants.

Artikel 8

1. Deze verordening kan worden aangehaald onder de naam Verordening op de Fraudemelding.
2. Deze verordening treedt in werking op de tweede dag na publicatie in de Staatscourant.

2. geldend voor Accountants-Administratieconsulenten

Vastgesteld in de bijeenkomst van de ledenvergadering van 20 juni 1994, afgekondigd in de Staatscourant van 15 september 1994 nummer 177, zoals gewijzigd bij verordening van 15 december 1994, Staatscourant van 8 maart 1995 nummer 48, ten aanzien van artikel 1, 4, 6 en 6a.

De ledenvergadering van de NOvAA, gelet op artikel 24, eerste lid van de Wet op de Accountants-Administratieconsulenten, stelt de volgende verordening vast:

Artikel 1

Voor de toepassing van deze verordening wordt verstaan onder:

- **accountant:** de Accountant-Administratieconsulent die optreedt als openbaar accountant in de zin van artikel 2, lid 2 GBAA;
- **fraude:** het opzettelijk door een of meer personen vervalsen, weglaten, toevoegen of verwijderen van gegevens teneinde waarden aan een huishouding op onrechtmatige wijze te onttrekken of te doen toevloeien;
- **directiefraude:** fraude, gepleegd door of op last van de hoogste leiding (bij meerhoofdige leiding door of op last van een of meer leden van de leiding) van een huishouding;
- **toezichthoudend orgaan:** het orgaan van de huishouding, dat belast is met het toezicht op de hoogste leiding van die huishouding;
- **materieel belang:** (de mogelijke afwijking van) een post of een som van posten die van niet te verwaarlozen betekenis is voor het inzicht in de financiële verantwoording;
- **financiële verantwoording:** de jaarrekening of de bescheiden die bij andere huishoudingen daarvoor in de plaats treden;
- **wettelijk verplichte controle:** het deskundigenonderzoek ingevolge Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, Titel 9, dan wel ingevolge enig ander wettelijk voorschrift;
- **centraal meldpunt:** het Korps Landelijke politiediensten (KLPD).

Artikel 2

1. De accountant die bij de uitvoering van zijn controleopdracht aanwijzingen van fraude heeft verkregen, richt zijn verder onderzoek zodanig in dat hij een hoge mate van zekerheid verkrijgt over het al dan niet aanwezig zijn van fraude, ongeacht de mogelijke omvang en aard van de fraude. De accountant stelt de leiding van de huishouding schriftelijk op de hoogte van zijn aanwijzingen, voor zover hij dit niet strijdig acht met het doel van zijn onderzoek. Indien de accountant aanwijzingen heeft van directiefraude, stelt hij het toezichthoudend orgaan schriftelijk op de hoogte.
2. De accountant die in redelijkheid een vermoeden van fraude heeft stelt de leiding van de huishouding hiervan schriftelijk op de hoogte. Het toezichthoudend orgaan wordt door hem schriftelijk ingelicht indien:
 - het directiefraude betreft, of
 - de leiding van de huishouding geen toereikende maatregelen treft om de gevolgen van fraude voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen, of
 - de fraude van materieel belang voor de financiële verantwoording is.

3. De accountant geeft zijn opdracht terug indien de leiding respectievelijk het toezichthoudend orgaan van de huishouding, waarbij hij optreedt, niet binnen redelijke termijn nadat hij de leiding of het toezichthoudend orgaan daarop heeft gewezen, toereikende maatregelen neemt om de gevolgen van fraude van materieel belang voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen.

Artikel 3

1. Indien het teruggeven van de opdracht, wegens een reden als bedoeld in artikel 2, derde lid, een wettelijk verplichte controle van een financiële verantwoording betreft, stelt de accountant het centraal meldpunt hiervan onverwijld schriftelijk in kennis.
2. De accountant stelt het centraal meldpunt eveneens onverwijld schriftelijk in kennis, indien zijn opdrachtgever de opdracht tot wettelijke verplichte controle van de financiële verantwoording beëindigt, nadat de leiding of het toezichthoudend orgaan van de huishouding, waarbij hij optrad, in gebreke is gebleven toereikende maatregelen te nemen om de gevolgen van fraude van materieel belang, voor zover mogelijk ongedaan te maken en om herhaling daarvan te voorkomen.
3. De melding, bedoeld in dit artikel, geschiedt met opgave van de aard van de vermoede fraude.

Artikel 4

1. In het collegiaal overleg als bedoeld in artikel 31 GBAA maakt de accountant onder de plicht tot geheimhouding de reden bekend van het beëindigen van de opdracht.
2. Ingeval de opdracht op grond van artikel 2, derde lid, of artikel 3, tweede lid, is beëindigd deelt de accountant de kennisgeving, als bedoeld in artikel 3, zo deze is gedaan, aan zijn eventuele opvolger mee.
3. Een andere accountant mag de opdracht tot controle van de financiële verantwoording slechts aanvaarden indien de gevolgen van de fraude voor zover mogelijk ongedaan zijn gemaakt, deze gevolgen op toereikende wijze in de financiële verantwoording zijn verwerkt en toereikende maatregelen zijn genomen om herhaling te voorkomen.

Artikel 5

Indien een andere accountant een opdracht aanvaardt die door zijn voorganger na beëindiging van diens opdracht door hem overeenkomstig artikel 3 is gemeld, geeft hij daarvan onverwijld schriftelijk kennis aan het centraal meldpunt.

Artikel 6

De accountant is met betrekking tot de melding als bedoeld in artikel 3 aan het centraal meldpunt ontheven van zijn plicht tot geheimhouding zoals is geregeld in artikel 10 GBAA.

Artikel 6A

Deze verordening maakt deel uit van de gedrags- en beroepsregels voor Accountants-Administratieconsulenten als bedoeld in artikel 24, lid 2, van de Wet op de Accountants-Administratieconsulenten.

Artikel 7

1. Deze verordening kan worden aangehaald onder de naam: Verordening op de Fraudemelding.
2. Deze verordening treedt in werking op de tweede dag na publicatie in de Staatscourant.